

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Toplek

Pomen sorodstva pri dostopu do stanovanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tina Toplek

Mentorica: Izr. prof. dr. Srna Mandič

Pomen sorodstva pri dostopu do stanovanja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Pomen sorodstva pri dostopu do stanovanja

V pričujočem delu se avtorica ukvarja s stanovanjskim problemom mladih in pomenom sorodstva pri dostopu do stanovanja mladih. Predstavljene so formalne in neformalne oblike pomoči mladim pri reševanju stanovanjskega problema. Pomoč sorodstva v obliki stanovanjske oskrbe se kaže skozi LAT-fazo oz. podaljšano bivanje mladih v stanovanju staršev, finančno pomoč mladim, uporabi stanovanja sorodnikov ter dedovanje oz. podaritev stanovanja. Na podlagi Stanovanjske ankete 2005 je narejena podrobnejša analiza problematike dostopa do stanovanja mladih, starih do 35 let. Rezultati kažejo, da je največ respondentov lastnikov stanovanj, najmanj pa takšnih, ki živijo v najemniškem stanovanju. Nakup in dedovanje prednjačita v odgovoru na to, kako so mladi postali lastniki stanovanja. Avtorica primerja skupino mladih, starih od 30 do 35 let, ki živi v lastnem stanovanju, z isto starostno skupino, ki živi s starši in/ali sorodniki. Rezultati kažejo, da med skupinama ne prihaja do večjih razlik po izobrazbi, delovni aktivnosti in zadovoljstvu glede stanovanja. Skupini se razlikujeta po tem, da več respondentov, ki živi v lastnem stanovanju, živi s svojimi otroki ali partnerji, in po tem, da več respondentov, ki živi s starši in/ali sorodniki, živi v družinski hiši. Kot pomemben dejavnik, ki vpliva na stanovanjski status mladih, se kaže spol, kar pa ne moremo trditi za izobrazbo in delovno aktivnost. Kar se tiče kakovosti stanovanja oz. stanovanjskega standarda, mladi občutno ne zaznavajo večjih težav, kot najbolj pereč problem, kljub temu navajajo vlago, težave s parkiranjem in premalo prostora.

Ključne besede: sorodstveno omrežje, mladi, pomoč sorodstva, vloga države, stanovanjski status.

The importance of kinship in access to housing

In this thesis the author deals with the housing problem of young people and the importance of kinship in access to housing for youth. Presented are the formal and informal forms of assistance to young people in solving their housing problem. Family support in terms of housing provision, is reflected in LAT-phase or extended stay of young in the apartment of their parents, financial support for young people, use of family housing, and in inheritance or donation of dwellings. More detailed analysis of young people under 35 years is based on Stanovanjska anketa 2005. The results show that majority of respondents are owner of dwellings and least respondents are those who live in a rented apartment. The author compares the group of young people, aged 30 to 35 years, living in their own apartment with the same age group living with the parents and/or relatives. The results show that between the two groups there are no significant differences in educational attainment, labor force participation and satisfaction with current apartment. An important factor that affect the housing status of young people is gender, however this can not be said for the education and labor market participation. In terms of the quality of housing or housing standard, young people do not perceive a significant problems, nevertheless the most pressing problem indicate moisture, problems with parking and lack of space.

Keywords: family networks, youth, family support, state role, residential status.

Kazalo

1 UVOD	7
2 ČAS TRANZICIJE IN NASTAJANJE NOVIH TVEGANJ	11
3 MLADI ODRASLI IN STANOVANJSKE TEŽAVE	12
3.1 MLADI ODRASLI	12
3.2 DOSEGLJIVOST STANOVANJ	13
3.4 STANOVANJSKI STANDARD	14
4 RAZLIČNE OBLIKE POMOČI PRI DOSTOPU DO STANOVANJA	14
4.1 PRAVNO FORMALNA DOLOČILA. STANOVANJSKE REFORME V ČASU TRANZICIJE	16
4.1.1 STANOVANJSKA POLITIKA	16
4.1.2 »REŽIM BLAGINJE«	17
4.1.3 VLOGA DRŽAVE IN STANOVANJSKEGA TRGA	18
4.2 NEFORMALNA OPORA	19
4.2.1 VLOGA SORODSTVA	20
4.2.2 SPREMENJEN KONCEPT DRUŽINE	21
4.2.3 SOBIVANJE MLADIH IN ODRASLIH OZ. PODALJŠANO BIVANJE V STANOVANJU STARŠEV	23
4.2.4 FINANČNA POMOČ	24
4.2.5 DEDOVANJE STANOVANJA ALI PODARJENO STANOVANJE	24
4.2.6 UPORABA STANOVANJA SORODNIKOV	25
5 EMPIRIČNA ANALIZA: POT DO STANOVANJA IN PRIMERJAVA SKUPINE MLADIH (OD 30 DO 35 LET) GLEDE NA RAZLIČNI STANOVANJSKI STATUS	26
5.1 METODOLOGIJA	29
5.2 STANOVANJSKI STATUS IN POTI MLADIH DO LASTNEGA STANOVANJA	31
5.3 PRIMERJAVA MLADIH Z RAZLIČNIM STANOVANJSKIM STATUSOM	34
5.4 DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA STANOVANJSKI STATUS MLADIH	39
5.4 KAKOVOST STANOVANJA OZ. STANOVANJSKI STANDARD	42

6 SKLEP	46
7 LITERATURA.....	49
8 PRILOGE	53
PRILOGA A: ALI SO RESPONDENTI ZNOTRAJ RAZLIČNIH STAROSTNIH SKUPIN PRI NAKUPU, (DO)GRADNJI, PRENOVI UPORABILI LASTNA SREDSTVA?.....	53
PRILOGA B: ALI SO RESPONDENTI ZNOTRAJ RAZLIČNIH STAROSTNIH SKUPIN PRI NAKUPU, (DO)GRADNJI, PRENOVI UPORABILI POSOJILO?.....	53
PRILOGA C: PRIMERJAVA MLADIH V LASTNEM GOSPODINJSTVU GLEDE NA TO, ČE ŽIVIJO S PARTNERJEM/PARTNERKO	53

Kazalo tabel

TABELA 5.1: Odstotek mladih v različnih starostnih skupinah, ki biva s starši ali pri sorodnikih in tistih, ki bivajo v svojem lastnem gospodinjstvu	31
TABELA 5.2: Odstotek mladih v samostojnem gospodinjstvu glede na stanovanjski položaj	32
TABELA 5.3: Starostne skupine mladih v odstotkih, glede na to kako so postali lastniki stanovanja.....	33
TABELA 5.4: Odstotek mladih, ki so za nakup, (do)gradnjo ali prenovo stanovanja uporabili finančno pomoč sorodnikov	34
TABELA 5.5: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na delovno aktivnost	35
TABELA 5.6: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na stopnjo izobrazbe	36
TABELA 5.7: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na zadovoljstvo s sedanjim stanovanjem.....	37
TABELA 5.8: Skupini z različnim stanovanjskim statusom (30–35 let), glede na to ali z njimi živijo njihovi otroki.....	37
TABELA 5.9: Skupini z različnim stanovanjskim statusom, glede na to, ali živijo s partnerjem/partnerico.....	38
TABELA 5.10: Primerjava skupini mladih (30–35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na tip stanovanja v katerem živijo	39
TABELA 5.11: Vpliv spola na stanovanjski status mladih	40
TABELA 5.12: Vpliv izobrazbe na stanovanjski status mladih.....	41
TABELA 5.13: Vpliv delovne aktivnosti na stanovanjski status.....	41
TABELA 5.14: Najpogostejše težave mladih v lastnem gospodinjstvu	44

1 Uvod

V pričujočem delu se ukvarjamo s pomenom starejše generacije pri dostopu do stanovanja mlajši, pri čemer se dostopnost nanaša na različne oblike pomoči mladim, pri reševanju njihovega stanovanjskega problema. Stanovanjske razmere mladih so v sodobni sociološki literaturi večkrat obravnavana tema, prav tako se o razmerah na stanovanjskem področju vse več govori tudi v širši javnosti. Tema ni zanimiva le kot ozko vprašanje, ki obravnava položaj mladih, pač pa je tudi odraz širšega delovanja družbe. Mandič (2009a) izpostavlja tri vidike obravnavane teme: kot temo, ki priča o celotnem delovanju sistema stanovanjske oskrbe v neki družbi, kot temo, ki je pomembna z vidika demografske reprodukcije družbe, saj lahko samostojno stanovanje mladih vidimo v funkciji ustvarjanja samostojnega gospodinjstva in s tem nove demografske enote, tretji vidik pa obravnava mlade kot ranljivo družbeno skupino in s tem posledično obravnava vprašanja kakovosti življenja, v našem primeru kakovost stanovanjskih razmer mladih, ter vprašanja enakosti in omogočanja podpore tistim, ki so zaradi skopih virov v neenakopravnem položaju (Mandič 2009a, 78–79).

Tukaj se opiramo na prvi in tretji vidik, saj je v Sloveniji, v času tranzicije, prišlo do številnih reform, ki so pomembno vplivale na stanovanjsko področje in tako pahnile mlade v stanje še težjega dostopa do lastnega stanovanja kot so ga imeli včasih. Po osamosvojitvi Slovenije se je namreč zmanjšala vloga države na stanovanjskem področju, skladno s tem pa se je odgovornost za reševanje stanovanjskega problema prestavila na posameznika in njegovo socialno omrežje.

Poglobljeno o stanovanjski reformi in spremembi stanovanjske politike v Sloveniji pišejo številni avtorji, Sendi (2007), s prispevki tudi drugih avtorjev, tej temi posveti kar celo knjigo, Cirman (2005, 2006, 2009) piše o uspešnosti stanovanjske politike, o financiranju in o dosegljivosti stanovanj v Sloveniji, Filipović (2005, 2007a) znotraj te teme razpravlja o ranljivosti različnih skupin na stanovanjskem področju, Mandič (1999, 2007b, 2008) se dotakne vloge in odgovornosti države in predstavi učinke tranzicijskih politik na stanovanjsko oskrbo. Nasplošno pa avtorji kot glavne strukturne dejavnike, ki vplivajo na stanovanjski problem mladih, vidijo v ekonomski neodvisnosti mladih, v nelagodnih razmerah na stanovanjskem trgu, t.j. nizkem deležu najemnih neprofitnih stanovanj in visokih cenah tržnih najemnih stanovanj, v pomanjkanju informacij o stanju in dogajanju na stanovanjskem trgu, itn. Mandič (2007a) piše, da se Slovenija zaradi minimalistične stanovanjske politike, šibkega delovanja države in slabo delujočega stanovanjskega trga, približuje južnoevropskemu

modelu zagotavljanja blaginje. To skupaj z vse večjo individualno odgovornostjo, vpliva na to, da mladi pri reševanju stanovanjske problematike posegajo po neformalnih oblikah pomoči.

Zgoraj naštetih problemi so osrednji problemi, na katere bi se morala osredotočiti država pri zagotavljanju pogojev, potrebnih za učinkovito delovanje stanovanjskega trga. Omenjeni avtorji opozarjajo, da bi stanovanjska politika morala mladim olajšati osamosvojitve ter jim nuditi dostop do primerne stanovanjske. Prav tako bi moral obstajati varen, reguliran in udoben najemni sektor ali pa bi se, glede na prevlado lastniških stanovanj, morali vsaj uveljaviti predpisi, ki bi olajšali nakup stanovanja. Filipović (2005, 202–203) pravi, da so pomembne določene varnostne zanke, ki bi ublažile tveganje za mlade.

Dejstvo, da je za sodobne družbe značilen proces individualizacije in s tem krhanje družinskih vezi ter prenos funkcij in obveznosti na storitve države blaginje, v Sloveniji ne drži popolnoma, saj imajo sorodstvene vezi za posameznika še zmeraj izredno pomembno vlogo (glej Dremelj 2003). O pomenu in obsegu pomoči sorodstva pri dostopu do stanovanja mladih pričajo številne raziskave. Mandič (2009a) naredi primerjavo z drugimi evropskimi državami in ugotovi, da ima družina v Sloveniji pri stanovanjski oskrbi mladih zelo močno vlogo ter opozarja na težavnost razmer tistih mladih, ki takšnega sorodstvenega zaledja nimajo. Opazi trend, da s starostjo narašča odstotek tistih mladih, ki živijo v neprimernih stanovanjskih razmerah. Mandič in Gnidovec (1999) in Mandič (2007c) ugotavljajo, da Slovenija spada v tisto skupino evropskih držav, kjer mladi najkasneje zapustijo stanovanje staršev. Še več, Slovenija sodi med tri države z najvišjim odstotkom mladih do 34 let, ki še živijo s starši (Mandič 2009a). Več o sobivanju in pozitivnih učinkih bivanja mladih odraslih s starši piše Mandič (2010a) in ugotavlja, da je sobivanje pomembno tudi z vidika nege in skrbi odraslih otrok za starejšo generacijo. Glede na tip stanovanja v začetku samostojne stanovanjske kariere mladih pa so za Slovenijo, glede na evropsko povprečje, nadreprezentirana lastna stanovanja (Mandič in Gnidovec 1999).

Namen naloge je skozi kratko predstavitev obstoječe literature ponovno opozoriti na stanovanjski problem mladih, nezadostno vlogo države pri urejanju stanovanjske politike in s tem prelaganje bremena pri reševanju stanovanjskega problema mladih na družino in sorodstvo. Najprej je predstavljena širša slika težav, s katerimi se soočajo mladi na prehodu v odraslost, kasneje pa na kratko predstavimo glavne težave mladih na stanovanjskem področju.

Predstavljene so tako neformalne in formalne oblike pomoči mladim pri dostopu do stanovanja.

Cilj naloge je analiza, kako sorodstveni okvir vpliva na pridobivanje stanovanjskega premoženja oz. doseganje blaginje mlajših generacij. Pomoč sorodstva v obliki stanovanjske oskrbe se kaže skozi LAT-fazo oz. podaljšano bivanje mladih v stanovanju staršev, skozi finančno pomoč mladim, uporabo stanovanja sorodnikov ter dedovanje oz. podaritev stanovanja mladim. Cilj je ugotoviti, ali prihaja do razlik med mladimi, starimi od 30 do 35 let, z različnim stanovanjskim statusom.

V empiričnem delu, s pomočjo kvantitativne metode, analize podatkov Stanovanjske ankete 2005, najprej ugotavljamo stanovanjski status mladih, starih od 25 do 35 let. Zanima nas, ali so mladi lastniki stanovanja, v katerem živijo, ali so uporabniki stanovanja sorodnikov, za katerega ne plačujejo najemnine, ali so najemniki oz. podnajemniki.

Kasneje nas zanima na kakšen način so mladi prišli do lastnega stanovanja. Za potrebe te naloge so mladi razdeljeni glede na stanovanjski status v dve skupini: tisto, ki živi v stanovanju staršev in/ali sorodnikov, in tisto, ki živi v lastnem stanovanju. Pri tem nas je pot do stanovanja zanimala samo za tisto skupino mladih, starih do 35 let, ki ima lastniški status. Ugotavljamo, ali so mladi v lastnem stanovanju za nakup, gradnjo, dogradnjo ali prenavo uporabili finančna sredstva sorodnikov.

Podrobno smo analizirali skupino mladih starih od 30 do 35 let. To skupino smo razdelili v tisto, ki živi v lastnem stanovanju in tisto, ki živi v stanovanju s starši in/ali sorodniki. Skupini smo med seboj primerjali in ugotavljali, ali se razlikujeta glede delovne aktivnosti, izobrazbe, zadovoljstva s stanovanjem, v katerem živijo, tip stanovanja in po tem, če respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji. Na ta način ugotavljamo morebitne neenakosti med mladimi glede na njihov stanovanjski status. Zanima nas tudi obratno, ali spol, izobrazba in delovna aktivnost mladih vplivajo na stanovanjski status obravnavane skupine mladih.

Ker mlade razumemo kot ranljivo družbeno skupino in ker se dostopnost stanovanj nanaša tudi na primernost stanovanjskih enot, se v empiričnem delu posvetimo analizi stanovanjskih razmer, v katerih živijo mladi oz. v tej nalogi ugotavljamo, katere so najbolj občutne težave, ki jih mladi zaznavajo v povezavi s stanovanjem.

Naloga je sestavljena iz dveh delov. V prvem, teoretičnem delu, so pojasnjeni ključni pojmi in koncepti za razumevanje stanovanjskih razmer mladih, pri čemer je predstavljen širši okvir, ki vpliva na stanovanjsko problematiko mladih ter oblike pomoči reševanja teh problemov. V drugem, empiričnem delu, pa smo z analizo podatkov, pridobljenih iz

Stanovanjske ankete 2005, ugotavljali načine s katerimi je slovenska mladina, stara do 35 let, prišla do sedanjega stanovanja. V tem delu iščemo razlike med skupinama mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na delovno aktivnost, dokončano stopnjo izobrazbe, zadovoljstvo s stanovanjem, tip stanovanja, v katerem živijo, in glede na to, ali respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji. Kasneje ugotavljamo vpliv nekaterih demografskih dejavnikov (spol, delovna aktivnost, izobrazba) na stanovanjski status mladih. Predstavljen je tudi stanovanjski standard mladih.

2 Čas tranzicije in nastajanje novih tveganj

Težišče tveganj se je z družbene ravni premaknilo na raven posameznika, kar pomeni naraščajoč proces individualizacije in vse več svobodnih izbir v posameznikovem družbenem življenju. Kot pravi Beck (1992) sta detradicionalizacija in individualizacija povezani z razpadom avtoritet in tradicionalnih vezi, z zmanjševanjem determiniranosti (razredno strukturo, družinskimi in spolnimi vlogami, t.j. značilnostmi industrijske družbe) pa prihaja do vse večje izgubljenosti in negotovosti. Podobno pravi tudi Giddens (1991, 3–5), da sta za visoko oz. pozno moderno značilna negotovost in mnogovrstnost izbire, pri čemer izpostavi pojma zaupanje in tveganje. Zaupanje v abstraktne sisteme, na katerih temelji vsakodnevno življenje posameznikov, je povezano z doseganjem ontološke varnosti. Delovanje teh sistemov ljudem ni popolnoma jasno, pa vendar deluje kot zaščitni ovoj posameznika pri soočanju z vsakodnevno realnostjo. Na drugi strani pa, tako kot Beck (1992), med ključne značilnosti reflektivne oz. razvite moderne uvršča tveganje. V visoki moderni je splošna tveganost na določenih življenjskih področjih omejena, hkrati pa se pojavljajo nova tveganja, ki so večinoma ali popolnoma neznana prejšnjim obdobjem.

Veliko avtorjev (glej Ule in Rener 2000; Dremelj in Nagode 2005; Filipovič in Hlebec 2009) ugotavlja podobno za slovensko mladino. Mladi niso več vpeti v tradicionalne oblike družbenega življenja in zato nimajo več jasnih smernic, kako naprej, pač pa izbirajo med različnimi možnostmi pri oblikovanju svojega življenja. Ob svobodi, kot pravijo avtorice, pa se mladi soočajo in postajajo odvisni od pritiskov trga delovne sile, ki prinaša vedno večjo brezposelnost, rastočo začasnost in fleksibilnost delovnih pogodb. Odvisni so od izobraževalnega sistema, ki se prav tako podaljšuje in ni zagotovilo za takojšen vstop na trg delovne sile. Filipovič in Hlebec (2009, 199) poudarjata, da se mladi soočajo s težkimi pogoji na stanovanjskem trgu, predvsem zaradi nizkega deleža neprofitnih stanovanj in visokih cen stanovanj. Ule (1996, 68) zapiše, da so problemi, s katerimi se mladi srečujejo na prehodu v odraslost, vezani na ekonomsko, materialno in bivanjsko osamosvajanje. Mladi se zato obračajo na sisteme socialnega varstva, ki pa niso zagotovilo za reševanje njihovih problemov. Vendar pa zgoraj naštetih avtorice poudarjajo, da ta individualizacija sicer ni prinesla degradacije družbenega izvora, saj je uspešno soočanje s prehodom med mladostjo in odraslostjo še vedno močno odvisno od socialnega kapitala in opore, ki jo mladi prejemajo od družine.

Tudi Mandič (2005) opaza, da se je težišče odgovornosti za blaginjo posameznikov premaknilo iz »klasične države blaginje« oz. socialne države, ki je imela osrednjo vlogo pri definiranju blaginje in zagotavljanju univerzalnih programov zadovoljevanja standardnih potreb, v novo paradigmo blaginjskega pluralizma. To pomeni spreminjanje in krčenje tradicionalnih institucij blaginje in univerzalnih programov ter vse večji pomen posameznikove odgovornosti, njegove sposobnosti izražanja potreb, zmožnost presoje in uporabe priložnosti ter doseganja lastne blaginje. Poudarek je na vse bolj diverzificiranih socialnih storitvah, ki jih izvaja širši krog akterjev. Vedno večji pomen imajo t.i. intermediarne strukture, kot so sorodstvo, socialna omrežja in prostovoljne oz. nevladne organizacije. Ker so povezovalni člen med posameznikom in velikimi institucijami javnega življenja, se od njih pričakuje, da bodo podprli posameznika in sodelovali pri storitvah, ki so jih prej izvajale institucije države blaginje (Mandič 2005, 113–124).

Če je bil torej včasih posameznik močno vezan na delovanje znotraj različnih družbenih skupin in kategorij (predvsem sorodstva in družine), se v sodobni družbi ta vezanost pomika v ozadje zaradi procesa individualizacije. Kljub temu pa, kot piše Dremelj (2003, 149), dejstva kažejo, da imajo sorodstvene vezi za posameznika še vedno pomembno, močno vlogo. Prav tako pa (Ule in Kuhar (2003, 64), še zmeraj ostajajo institucionalno podporni sistemi (izobraževalni sistem, sistem socialnega varstva, prepustnost trga dela) kot orientacijske točke, ki pomembno strukturirajo prehode mladih.

3 Mladi odrasli in stanovanjske težave

3.1 Mladi odrasli

Iskanje samostojnega stanovanja navadno poteka v času prehoda iz otroštva v odraslost. Zaradi vse bolj nejasnih in kasnejših prehodov iz enega obdobja v drugo, moramo opredeliti skupino mladih, ki jo bomo obravnavali. To so »mladi odrasli« ki jih Ule (2008, 241) opredeljuje kot tiste, ki po tradicionalnih merilih (starost, izobrazba) ne sodijo več v kategorijo mladih, vendar pa v tradicionalnem pomenu še niso dosegli socialnega statusa odraslih, kar pomeni da, niso ekonomsko samostojni ali nimajo redne zaposlitve ali nimajo lastne družine ali živijo v izvornih družinah. To starostno obdobje sega v drugo polovico dvajsetih let in se vse bolj podaljšuje čez trideseta leta. Nadalje Ule piše, da je za to skupino značilno obdobje intenzivnega identitetnega raziskovanja in spreminjanja življenja. Gre za

dobo nestabilnosti in sprememb v bivalnih razmerah, odnosih, delu in izobraževanju. Mladost je torej tranzicija na več načinov.

Ule (1995) kriterije odraščanja išče v štirih ključnih točkah: ekonomski neodvisnosti, osnovanju lastne družine, osamosvajanju in sprejemu odgovornosti znotraj izvorne družine ter v spolnosti in zabavi. Medtem ko se slednja točka (spolnost in zabava) pomika v zgodnejša leta odraščanja, pa je ekonomska neodvisnost pričakovana zelo pozno, saj je povezana z zaključkom šolanja, prvo zaposlitvijo in materialno samostojnostjo (Ule 1995, 71–72). Kot vemo mladi težko vstopajo na trg dela, hkrati pa je oblika dela nestabilna, saj se navadno zaposlujejo za določen čas, pogodbeno, določena dela pa zahtevajo tudi dodatno šolanje zaradi pre- ali do- kvalifikacije. Ule in Kuhar (2002, 49) pišeta, da je ravno zaposlitev tista, ki omogoča, da mladi dosežejo tudi druge prehode v odraslost. Tako je mladim za potrebe reševanja stanovanjskega problema onemogočen najem kredita za nakup stanovanja, prav tako pa so tu še neugodne razmere na stanovanjskem trgu z nizkim deležem najemnih neprofitnih stanovanj ter visokimi cenami tržnih najemnih stanovanj.

3.2 Dosegljivost stanovanj

Gre torej za problem dosegljivosti stanovanja pri mladih, pri čemer se dosegljivost nanaša na »sposobnost gospodinjstva za potrošnjo stanovanjskih storitev oz. zagotavljanje stanovanja v ustrezni velikosti, tako da zadovoljuje minimalne fizične in sanitarne standarde« (Nelson v Cirman 2006, 61; Cirman 2007, 13). Mero dosegljivosti določajo elementi, ki vplivajo na dohodek gospodinjstva in višino stroškov stanovanjske potrošnje (Cirman 2006, 61–62). O stanovanjski stiski (ang. housing hardship) pa govorimo takrat, kadar gospodinjstvo za stanovanjske stroške nameni več kot določen, vnaprej načrtovan del svojega razpoložljivega dohodka (Thalmann v Cirman 2006, 61). Vendar pri tej definiciji nastopijo metodološke težave, saj merjenje dosegljivosti otežujejo razlike v preferencah gospodinjstva in same opredelitve dohodka in stanovanjske potrošnje (glej Cirman 2006).

Kot piše Cirman (2007) se mere dosegljivosti stanovanj delijo na mere dosegljivosti najemnih stanovanj in mere dosegljivosti lastniških stanovanj. Pri čemer mero dosegljivosti najemnih stanovanj določa razmerje med mediano letne najemnine in mediano letnega dohodka najemnika. Mero dosegljivosti lastniških stanovanj pa razmerje med mediano cene nepremičnin na prostem trgu in mediano letnega dohodka gospodinjstva (Cirman 2007). Nadalje Cirman ugotavlja (2007), da se slaba dostopnost kaže v tem, da gospodinjstva v najslabšem položaju, navadno gre za novonastala ali nastajajoča gospodinjstva, pristanejo v neakovostnih najemnih stanovanjih (Cirman 2007, 17).

Mlade torej lahko razumemo kot ranljivo skupino, ki jo Mandič (1999, 5) opredeljuje kot tisto skupino, ki ima »v primerjavi z drugimi skupinami manj virov – kot so npr. denar, informacije, zveze in različne veščine – in so zato slabše opremljene za tržno tekmo za omejene dobrine ter prikrajšane že v izhodiščnem položaju«. Stanovanjsko ranljivost mladih na eni strani pogojujejo torej njihove osebne in socialno psihološke značilnosti, na drugi pa strukturne družbene okoliščine, v katerih mladi (ne)dobijo priložnosti za samostojno stanovanje (Mandič 2009a, 78).

3.4 Stanovanjski standard

Čeprav Nacionalni stanovanjski program omenja, da so prostorski standardi v Sloveniji nižji kot v večini držav srednje in vzhodne Evrope, pa v javnosti oz. stanovanjski politiki kot pereč problem nista posebej obravnavana premajhna stanovanja in s tem prenaseljenost stanovanj (Mandič in Filipović 2005, 705). To omenjamo zaradi fenomena podaljšanega bivanja mladih v stanovanju staršev in t.i. LAT faze (več kasneje). Kot meni Leskošek (1999, 72), kljub udobnosti in vsej svobodi, mladi še zmeraj živijo v odvisnem odnosu do svojih staršev, zato mnogokrat življenje s starši ni lastna izbira, temveč posledica pomanjkanja lastnega bivališča. Prenaseljenost pa predstavlja težave tudi zaradi pomanjkanja zasebnosti.

Stanovanjske težave mladih se kažejo tudi v neprimernosti stanovanjskega standarda, čeprav odstotek v Sloveniji ni tako visok v primerjavi z ostalimi Evropskimi državami, najbrž zaradi dejstva, da mladi pogosteje živijo pri starših. Skladno s tem podatki kažejo, da s starostjo narašča odstotek tistih, ki živijo v neprimernih stanovanjih, kar pomeni, da se mladim po selitvi v samostojno stanovanje stanovanjske razmere še poslabšajo (Mandič 2009a).

Kot bomo videli v nadaljevanju, je v času tranzicije prihajalo na stanovanjskem področju do številnih reform, katerih posledica je bila težji dostop do stanovanja, upadanje gradnje neprofitnih stanovanj ter drag in majhen najemni sektor. Filipović (2007b, 35) meni, da so te spremembe povečale stanovanjsko ranljivost prebivalstva, kakor tudi število brezdomcev.

4 Različne oblike pomoči pri dostopu do stanovanja

V literaturi so kot najbolj ranljive skupine na stanovanjskem področju izpostavljene družine z nizkimi dohodki, enoroditeljska gospodinjstva, velike družine, mlade družine in mladi. Boškić in Filipović (2002) ter Filipović (2005, 190) pišejo o tem, da je ranljivost na stanovanjskem področju povezana z drugimi področji in navadno pride v ospredje šele, ko je

prevedena v druge oblike ranljivosti, kot so npr. socialne, psihološke, zdravstvene, zaposlitvene težave.

Poleg formalne opore, ki jo ponujajo različne države in tržne ustanove ter nevladne organizacije, postaja vse bolj pomembna prav neformalna opora, ki jo zagotavljajo družina, širše sorodstvo, prijatelji, znanci, sosedge. Mandič (2010, 96–97) meni, da se razširjenost pomoči sorodstva v Sloveniji kaže predvsem na dveh področjih blaginje: v obliki socialne opore in stanovanjske oskrbe, pri čemer socialna opora zadeva pomoč in podporo, ki jo ljudje potrebujejo, ko so v stiski; stanovanjska oskrba pa se nanaša na odločilno pomoč družine pri stanovanjski oskrbi in dostopu do prvega stanovanja.

Razlog zakaj se posamezniki večinoma obračajo na neformalno oporno mrežo, Dremelj (2003) išče tudi v samem razlikovanju med formalno in neformalno oporo, ki jo navajajo Froland in drugih (1981) ter Vauxu (1998):

Formalno oporo opredeljujejo kot profesionalne storitve, ki jih pooblašajo in sponzorirajo vladna telesa, poleg teh pa vključujejo še privatne profesionalne storitve, ki so urejene s sistemom predpisov in sofinanciranjem ter storitve prostovoljnih organizacij, ki jih vlada financira neposredno ali posredno. Te storitve označujejo birokratska organizacija, specializacija funkcij, formalizacija pravil delovanja, standardizacija delovanja ipd. Nasprotje tega so neformalna opora omrežja, ki so visoko pluralistična. Tu so različne oblike opore nudene v kontekstu različnih odnosov, nudenje je fleksibilno in se odziva na spremembe v individualnih potrebah (v Dremelj 2003, 159).

Po podatkih raziskave Omrežja socialnih opor prebivalstva Slovenije (Ferligoj A. in drugi 2002) mladi, v primerjavi z ostalo slovensko populacijo, manj pogosto uporabljajo formalne vire pomoči, kot najbolj pomembni viri opore pa se kažejo starši in prijatelji. Slednji so pomembni za druženje, emocionalno oporo in manjšo materialno oporo. Starševska pomoč pa je mladim pomembna predvsem ob bolezni in ko potrebujejo finančno pomoč ter večjo materialno oporo (Dremelj in Nagode 2005).

V nadaljevanju so predstavljeni tvorci sistema blaginje: država, trg in družina. Mandič (2010, 96) piše, da si naštetih subjektov medsebojno sicer delijo odgovornost in tveganja, vendar si v družboslovju pri ugotavljanju razmerja med posameznimi tvorci blaginje v neki družbi, pomagamo z uveljavljanjem razločevanja med štirimi ključnimi konstelacijami blaginje oz. kot bi rekel Esping Andersen (1999) »režimi blaginje«.

4.1 Pravno formalna določila. Stanovanjske reforme v času tranzicije

Glavne spremembe sistema blaginje v Sloveniji so se zgodile v času tranzicije. Do družbenih sprememb v 90. letih je bila država glavni akter v kreiranju stanovanjske politike, po letu 1991 pa je z določili Ustave njena vloga zmanjša, breme v zagotavljanju storitev se je preneslo na druge sektorje kot so trg, civilna družba, neprofitne-volonterske organizacije in družina. V tem času je prihajalo do številnih reform, in kot ugotavljata Filipovič-Hrast in Hlebec (2009, 197–199), so bile te spremembe na področju stanovanjske politike najbolj radikalne. Mandič (2007b) navaja dve fazi, v katerih so se te reforme vršile. Prva je bila namenjena odpravi prejšnjega sistema stanovanjske oskrbe. Ključni ukrepi so bili ukinitvev dotedanje samoupravne organiziranosti stanovanjskega področja, ukinitvev prispevkov v stanovanjske sklade podjetij (s tem so se prenehale delodajalčeve obveznosti za stanovanjsko oskrbo zaposlenih) ter privatizacija in denacionalizacija najemnih družbenih stanovanj. Druga faza pa predstavlja gradnjo novega sistema (Mandič 2007b, 22–23). To reformo je zaznamovala t.i. stanovanjska privatizacija (prodaja najemnih stanovanj najemnikom), saj je prinesla izrazit porast deleža lastnikov. Filipovič Hrast in Hlebec (2009) poudarjata, da sta hkrati z reformami postajala nefunkcionalna tako neprofitni najemni sektor kot tudi profitni najemni sektor, ponovno zaradi nizkega deleža neprofitnih stanovanj in na drugi strani visokih cen najemnih stanovanj na trgu.

4.1.1 Stanovanjska politika

Stanovanjska politika po najširši definiciji pomeni obliko javnega poseganja na stanovanjsko področje, ožja definicija pa sovpada z »namensko« racionalnostjo in se obravnava v kontekstu »politične arene« (glej Mandič 1996). Stanovanjska politika se institucionalno prepleta z drugimi politikami (finančno, gospodarsko, socialno) ter tvori kompleksno in prepletено sestavo ukrepov in ravnanj različnih udeležencev. Mandič (1999) piše o dveh glavnih skupinah ukrepov: alokativni (predstavljajo vložek v denarju, času, osebnju ali opremi) in regulativni (ki naj bi zagotavljali podrejanje določenim standardom, postopkom). Cirman (2006) navaja, da je cilj stanovanjske politike omogočiti državljanom dostop do ustreznih stanovanj po dosegljivih cenah ter tako zagotoviti njihovo vključenost v lokalno okolje. V okviru pristojnosti države pa je, kako bo definirala ciljno skupino gospodinjstev, ki bo upravičena do pomoči pri dostopu do stanovanja in kako bo v praksi izvajala politiko povečanja dostopnosti (Cirman 2006, 55–57). Filipovič (2007b, 37) pravi, da je v Sloveniji glavni okvir stanovanjske politike in njenih ukrepov določen s Stanovanjskim

zakonom iz leta 2003. Drugi pomemben dokument je Nacionalni stanovanjski program (zdaj za leto 2012–2021). Tukaj naj omenim še Stanovanjski sklad RS, t.j. javni sklad, ki je bil ustanovljen s stanovanjskim zakonom za financiranje nacionalnega stanovanjskega programa oz. spodbujanje stanovanjske gradnje, prenove in vzdrževanja stanovanj in stanovanjskih hiš (Stanovanjski sklad RS).

4.1.2 »Režim blaginje«

Osnovna ideja »države blaginje« oz. socialne države je, da s svojimi storitvami in servisi skrbi za splošno socialno varnost ljudi, razbremeni družino in posameznike v njej, ter omogoča večjo enakost med spoloma in različnimi socialnimi skupinami in tako izboljša kakovost življenja (Dremelj 2003, 154–155).

Termin »režim blaginje« ali »režim državne blaginje« pa po Esping Andersen (1999) označuje specifično sestavo institucij, ki so v neki družbi ključnega pomena za blaginjo prebivalstva, natančneje, gre za »način, kako so država, trg in družina soudeleženi pri proizvodnji blaginje in kako si to medsebojno delijo« (Mandič 2007a, 306). Te ključne skupine držav so: »atlantske države (liberalni režim: Velika Britanija, Irska); skandinavske države (socialno-demokratski režim: Švedska, Finska, Danska, Norveška); celinske države (konzervativno-korporativističen režim: Francija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Avstrija) in južnoevropske države (Italija, Španija, Grčija, Portugalska)« (Mandič 2007a, 306).

Mandič (2007a, 306) piše, da je Vogel petnajst zgoraj naštetih držav članic EU, razdelil v južnoevropsko, nordijsko in osrednjeevropsko skupino. V južnoevropski skupini so države, za katere je značilen slabo delujoč trg dela (visoka brezposelnost) in stanovanjski trg ter šibki ukrepi države blaginje (nizki izdatki za socialno varnost, šibka oskrba z otroškim varstvom, nižja nadomestila za odsotnost z dela). Ključno vlogo pri zagotavljanju blaginje ima širša družina, ki podpira šibke člane družine: mlade odrasle, saj je njihova stopnja brezposelnosti višja kot drugod; ženske, saj so na trgu dela manj aktivne kot v drugih državah; in starejše, čigar pokojninsko povprečje je pod evropskim povprečjem. Vogel kot specifične posledice tega modela navaja večje (več generacijske) družine, kasnejši odhod iz doma staršev ter kasnejši vstop mladih odraslih v partnerstvo ter s tem povezana tudi nižja rodnost.

Mandič (2007a, 2009c) piše, da Vogel za nordijsko skupino držav ugotavlja visoko stopnjo zaposlenosti in s tem dobro razvit in delujoč trg dela ter dobro razvito državo blaginje. Obe instituciji, država blaginje in trg dela, si tukaj delita odgovornost za blaginjsko oskrbo in

varnost dohodka prebivalcev. Kombinacija inkluzivnega trga dela in dobro razvite države blaginje podpira ekonomsko varnost in neodvisnost žensk in moških, mladih in starih, zato imata družina in sorodstvo manj pomembno vlogo pri zagotavljanju blaginje. V teh državah zato beležijo zgodnji odhod iz stanovanja staršev, zgodnje partnerstvo in več otrok.

V osrednjeevropsko skupino spadajo ostale države, ki zaradi specifične institucionalne mešanice blaginje zasedajo vmesni položaj med nordijsko in južnoevropsko skupino.

4.1.3 Vloga države in stanovanjskega trga

V postsocialističnih družbah razmerje med državo in stanovanjskim trgom pogosto razumemo kot izključujoče (ali država ali trg), vendar pa marsikje drži tudi to, da je država za trg konstitutivnega pomena, saj trg ni samostojen in samoregulativen. Razloge za državno ustvarjanje in vzdrževanje pogojev delovanja stanovanjskega trga Mandič (2007a) išče tako v posebnosti stanovanja kot tržni dobrini, kakor tudi v posebnosti delovanja stanovanjskega trga per se. Stanovanje kot tržno dobrino razumemo v smislu izdatkov za stanovanje, ki predstavljajo velik del gospodinjanskega proračuna, ti izdatki pa se lahko porazdelijo skozi daljše časovno obdobje bodisi v obliki najemnih stanovanj bodisi v obliki dolgoročnih stanovanjskih posojil. Država na tem mestu, s številnimi inštrumenti (davčne olajšave, subvencije), igra pospeševalno vlogo v razmerju do trga, saj subjektom, tako na strani povpraševanja kot tudi ponudbe, olajšuje vstop na trg (glej Mandič 2007a, 302).

Stanovanje je kompleksna dobrina, kar pomeni, da ima veliko število značilnosti, ki vplivajo na posameznikovo odločitev pri nakupu ali najemu stanovanja. Za racionalno izbiro mora imeti potrošnik dovolj zadostnih in zanesljivih informacij o kakovosti in o cenah primerljivih stanovanj. Pomanjkanje teh informacij imenujemo tržna motnja. Zato ima tudi tukaj država pomembno vlogo pri odpravljanju teh motenj z vpeljavo standardov kakovosti, z zagotavljanjem preglednih informacij o kakovosti in ceni stanovanj ter z varstvom pravic potrošnikov (Mandič 2007a, 302).

Mandič (2007a) meni, da za stanovanjski trg velja podobno kot za trg dela, t.j. njegovo dobro delovanje in razvitost prispeva k blaginji prebivalstva ter manjšanju bremena, ki ga sicer neposredno prevzemata država (npr. s socialnimi stanovanji) in sorodstvo (npr. s tem, da mladi odrasli podaljšujejo svoje bivanje v stanovanju staršev ali jih finančno podpirajo). Zato je še posebej pomembno ravnotežje med bremenami, ki jih na eni strani prevzema država blaginje s svojo stanovanjsko politiko in na drugi strani bremenami, ki ostajajo družini oz. sorodstvu (Mandič 2007a, 307).

Mandič (2007a, 304) nadalje ugotavlja, da se bolj razviti stanovanjski trgi pojavljajo v državah z razvitejšo in krepkejšo stanovanjsko politiko. Države v nordijski (Danska, Finska, Švedska) in kontinentalni (Avstrija, Belgija, Francija, Nemčija, Luksemburg, Nizozemska) skupini izkazujejo visoko vpletenost države in relativno dobro razvit stanovanjski trg. Manj razvit stanovanjski trg pa kažejo južnoevropske države (Italija, Grčija, Portugalska, Španija), pri tej skupini držav se kaže tudi manjša vloga države. Slovenija sicer sodi v skupino srednjeevropskih držav, vendar se po izbranih kazalcih stanovanjske politike približuje vzorcu južnoevropskih držav. Glede na primerjalne podatke Mandič (2007a, 307–309) ugotavlja, da ima Slovenija najnižji obseg stanovanjskih dodatkov, nizek obseg javnih sredstev, namenjenih za stanovanje, in zelo nizek odstotek gospodinjstev v najemnem stanovanju, torej relativno nizko razvit stanovanjski trg in stanovanjsko politiko. Slovenija je tako po podatkih iz leta 2003 pod evropskim povprečjem glede na izbrane kazalce stanovanjske politike in pod evropskim povprečjem po razvitosti stanovanjskega trga.

Zaradi velikih transformacij v zadnjih desetletjih lahko rečemo, da politike države blaginje na stanovanjskem področju skoraj nikjer več ne obstajajo (Sendi 2007, 7). Še več, ideologija krčenja države blaginje gradi svojo legitimnost na domnevi o obstoju omrežij v obliki posameznikovih socialnih opor in nevladnih organizacij, ki bodo posamezniku pomagale. Država s tem del odgovornosti za blaginjo prelaga na druge in tako utrjuje sistem institucionaliziranega individualizma (Mandič 2005, 127).

4.2 Neformalna opora

V nadaljevanju bodo predstavljene neformalne oblike pomoči in hkrati s tem pomen sorodstva pri socialni opori mlajših generacij.

Neformalno oporo lahko opredelimo kot oporo, ki jo nudijo sorodniki in prijatelji in se v večjih segmentih razlikuje od opore države, institucij ali organizacij oz. formalnega sektorja (Dremelj 2003). Dremelj (2003, 156) po Hilary Graham (1999) navaja pet vidikov neformalne pomoči oz. opore. Prvič gre za oporo, ki je nudena drugim, pri čemer neformalni vir opore za posameznikove potrebe lahko sestavljajo sorodniki in prijatelji. Drugič, neformalna opora je neinstitucionalna, izvira v odnosih znotraj družine in skupnosti, in je ločena od države, trga in prostovoljnega sektorja. Tretjič, neformalna opora je brezplačna in se navadno izvaja na domu uporabnika. Ekonomski stroški neformalne opore so visoki, saj vključujejo tako neposredne kot tudi dodatne stroške, kot so stroški za hrano, transport in stroške izgubljenih priložnosti za zaslužek. Četrto, neformalni sektor se razlikuje od prostovoljnega, saj so vir neformalne

opore sorodniki, zaradi normativne dolžnosti sorodstva in prijateljstva. Petič, neformalna opora se večinoma nanaša na oporo posameznika, ki bi drugače potrebovali institucionalno oporo. Graham pri tem poudarja, da dostop do opore znotraj neformalnega sektorja ni določen toliko s potrebami tistega, ki potrebuje oporo, temveč je odvisen od njegovega dostopa do sorodstvenega omrežja.

Dremelj (2003) piše, da socialno omrežje tvorijo osebe, ki jih posameznik navede kot vir socialne opore. Značilnost socialnega omrežja je odvisna od velikosti omrežja, t.j. število oseb in od sestave omrežja, t.j. deleža posameznih oseb v omrežju (Dremelj 2003, 157), pa tudi od odnosov med posamezniki oz. značilnostmi vezi med člani socialnega omrežja, pri čemer se upošteva frekvenca stikov, trajanje vezi (število let poznanstva), geografska oddaljenost, moč vezi ter večrazsežnost oz. multipleksnost (število različnih opor, ki jih ima posameznik) (Hlebec 2003, 174). Sem bi lahko vključili tudi debate o dejanski pomoči akterjev v nasprotju z oceno oz. subjektivno zaznavo virov, pa tudi o kvaliteti in vrstah pomoči, ki jo prejemajo ali nudijo določeni posamezniki.

Finch Janet in Jeniffer Mason (1993, 300–301) izhajata celo iz predpostavk, da so dolžnosti in obveznosti med sorodniki pogoste, zlahka razpoznavne in razumljive na normativni ravni. Nadalje govorita o tem, da je največja odgovornost prisotna med starši in njihovimi otroki. Ta predpostavka je vključena v zakon dedovanja in v zakonski obvezi medsebojne finančne pomoči. Predpostavljata pa tudi, da so ženske dolžnosti do sorodstva močnejše kot moške, predvsem pri praktični in osebni pomoči ter pomoči v gospodinjstvu (Dremelj 2003, 157).

4.2.1 Vloga sorodstva

Različne raziskave v Sloveniji so pokazale (Iglič 1988; Ferligoj in drugi 2000, 2002; Ule, Renner in drugi 2003), da se posamezniki zaradi različnih dilem po oporo najpogosteje obračajo na neformalna socialna omrežja, pri čemer je ožja družina vir podpore pri bolj osebnih zadevah (npr. pomoč zaradi hujše bolezni, čustvena opora), širše sorodstvo, pa je pomembno predvsem pri nudenju praktične pomoči in izposoji denarja (Dremelj in Nagode 2005, 282).

Sorodstvo nudi pomoč predvsem v obliki socialne opore in stanovanjske oskrbe. Začetniki sistematičnega raziskovanja socialne opore, Cassel (1976), Caplan (1974) in Cobb (1976), so izhajali iz čustvenega vidika socialne opore in ključni pomen iskali v pozitivnih

emocionalnih funkcijah, novejša opredelitve pa vidijo socialno oporo kot kompleksen interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi (Hlebec in Kogovšek 2003).

Socialno oporo si v družinskem krogu člani nudijo na različne načine, npr. preko druženja, emocionalne opore, manjše materialne opore (praktične pomoči v gospodinjstvu, opora v primeru bolezni), večje materialne opore (sposoja večje količine denarja, opora v primeru večjega opravila), varstva otrok, osebne oskrbe in nege, itd., pri čemer gre za vzajemen proces. Ne samo, da starejše generacije pomagajo svojim odraslim otrokom, pomoč in transferji gredo tudi v obratno smer. Govorimo o medgeneracijskem zavezništvu kot prevzemanju odgovornosti in skrbi za druge generacije. Filipovič in Hlebec (2009, 195–211) ter Mandič (2009b, 139–141) govorijo o dvosmernem toku medgeneracijske solidarnosti, ki je vitalno pomembna, saj družba brez te izmenjave virov blaginje (pomoči in podpore) ne bi mogla obstati. Kot ugotavljajo Hlebec, Filipovič-Hrast, Kump in drugi (2012, 5) se z medgeneracijsko izmenjavo dobrin in virov v družini dopolnjuje in podpira ter ohranja ravnovesje med finančno stabilnostjo in načeli socialne pravičnosti v javni sferi.

Starševska pomoč in pomoč sorodstva se na stanovanjskem področju kaže v obliki podedovanega ali podarjenega stanovanja, v obliki pomoči pri samogradnji, v obliki sobivanja mladih odraslih in staršev v istem stanovanju, v obliki finančne pomoči pri najemu ali nakupu stanovanja mladih, ter v obliki uporabe stanovanja sorodnikov, za katerega ne plačujejo najemnine (Mandič 2010, 97). Obe obliki pomoči, socialna opora in stanovanjska oskrba, pa pomembno prispevata k družbeni blaginji in normalnemu delovanju družbe. Leskošek (1999, 78) pri tem ugotavlja še, da mladi pri reševanju stanovanjske problematike od staršev veliko pričakujejo.

4.2.2 Spremenjen koncept družine

Družino v prvi vrsti razumemo kot primarno skupino, kjer so člani sorodstveno, čustveno in solidarnostno povezani. Vendar pa jo moramo obravnavati tudi kot socialno institucijo in v odnosu do drugih socialnih skupin in institucij, ki ji nalagajo določene formalno legitimizirane in neformalne norme ter pričakovanja glede vedenja in življenja družinskih članov (Ule 2008, 81). Kot pravi Ule (2008, 210) družina deluje kot prostor pobegov in zavetja pred zahtevami širšega sveta visoko tekmovalnih družb, kjer starši varujejo in podpirajo svoje potomce še nad obdobjem psihosocialne odraslosti.

Družbene spremembe so vplivale tudi na spremembe strukture družine in spremembe v medsebojnih odnosih članov. Podrobnejšo analizo družinskega življenja v Srednji Evropi od

18. stol. naprej naredi Seider Reinhard (1998). Švab (2001) pravi, da se družina danes vedno bolj spreminja pod vplivi posameznikov, pri čemer seveda ne gre zanemariti zunanjih dejavnikov. Družinsko življenje postaja vse bolj raznovrstno, odmika se od modela nuklearne družine, s tem pa se spreminja po spolni in starostni strukturi, spreminjajo se vloge in delitev dela znotraj družine, prihaja do drugačnih družinskih potekov itn., zato lahko govorimo o pluralizaciji družinskega življenja. Dremelj (2003) nadaljuje, da pluralizacija družinskih oblik pomeni soobstoj različnih oblik in načinov družinskega življenja glede na odločitev posameznikov. Proces pluralizacije družine je povezan s spremembami, kot so upad formalnih zakonskih zvez, večanje števila kohabitacij, večanje števila razvez in otrok, rojenih izven zakonske zveze ipd. (Dremelj 2003, 154).

Že od začetka osemdesetih let raziskave mladine kažejo na vedno večji pomen individualnih poti v odraslost, ki niso več bistveno povezane s pripadnostjo mladinskim ali drugim skupinam. Ule (1995) ugotavlja, da prihaja do vnovičnega odkrivanja družine, kot enakopravne partnerske skupnosti med ljudmi več generacij, in ne kot hierarhično urejene skupine. Vzporedno s tem so se spremenili tudi odnosi med starši in otroki. Na mesto odnosov nadzorovanja, kontrole, poslušnosti stopajo odnosi pomoči, vzpodbujanja in zaupnosti. Razloge za to bi lahko iskali v družini kot fleksibilni instituciji, ki se prilagaja težnjam po individualizaciji in subjektivizaciji življenjskega poteka in kot terapevtski skupnosti, ki blaži strese in konflikte iz drugih okolij ter se kaže kot zatočišče pred zunanjim, vse bolj zahtevnim, ogrožajočim zunanjim svetom. Gre torej za spremembe v generacijskih odnosih mlajših in starejših, kjer se kažeta dve osnovni težnji: prelaganje napetosti in konfliktov od bližnjih oseb na bolj oddaljene (npr. predstavnike različnih institucij, politike, menedžerje..) in umirjanje medsebojnih socialnih afektov in racionalizaciji teh afektov v diskurzu med generacijami (Ule 1995, 73–78). Nadalje Ule (1995) meni, da težnja mladih k domestifikaciji sicer ni univerzalna poteza mladih, je pa začasna reakcija mladih na hitre spremembe v družbi, vsakdanjem življenju, kulturni in ideoloških formah, na katere nimajo vpliva. Najmočnejši vzrok tega pojava je ekonomska kriza, ki mlade spreminja v brezposelne in jih ovira v ekonomski neodvisnosti, ki pa je glavni pogoj za osamosvajanje. Zato, sodeč po raziskavah, mladi zaznavajo ekonomsko odvisnost od staršev in nezaposlenost kot glavni življenjski problem (Ule 1995, 130–132).

Mladi občutenje odraslosti pogojujejo z neodvisnostjo od doma, vendar pa si pred osamosvojitvijo želijo zagotoviti ustrezen življenjski standard, zato privolijo v vmesne rešitve

med odvisnostjo in neodvisnostjo. Te vidijo ali v začasnem osamosvajanju, t.j. v obliki bivanja v začasnih bivališčih ob podpori staršev, ali v negotovem osamosvajanju, t.j. bivanje v negotovih razmerah, računajoč na možnost vrnitve domov, ali pa zgolj v obliki ekonomskega osamosvajanja z bivanjem pri starših (Ule 2008, 15). Tranzicijski proces v neodvisnost je počasen in pogosto reverzibilen, saj mladi odhajajo od doma in se ponovno vračajo vanj (Leskošek 1999, 89).

4.2.3 Sobivanje mladih in odraslih oz. podaljšano bivanje v stanovanju staršev

Pri populaciji mladih v Sloveniji je trend podaljševanja bivanja pri starših zelo pogost. Še več, Mandič (2007a, 307) s pomočjo kazalca »odstotki mladih odraslih, ki še prebivajo pri starših«, ugotavlja, da je obseg pomoči sorodstva v Sloveniji med najvišjimi v EU, kar pa je podobno vzorcu držav v južneevropski skupini.

Rener (1996, 139) govori o t.i. LAT fazi (ang. living apart together, »živeti skupaj in hkrati narazen«) kot intermediarni, vmesni fazi, za katero je značilna ekonomska odvisnost od staršev ob hkratni socialni neodvisnosti. Ta faza pomeni različne življenjske aranžmaje: živeti doma v času podaljšanega šolanja, živeti doma tudi po koncu šolanja in vstopu v zaposlitev, živeti doma z začasnim življenjem drugje, živeti drugje z rednim obiskovanjem družine in kontinuirano uporabo njihovih uslug in storitev. Razloge za to obliko podaljševanja življenja s starši išče v kombinaciji eksternih razlogov, kot so ekonomska neodvisnost mladih, nezaposlenost, otežena stanovanjska oskrba, podaljšan študij, in subjektivnih razlogov, npr. lagodnost in cenenost življenja doma, razumevanje s starši, materialna in emocionalna varnost ob hkratni visoki avtonomiji. Ule (2001, 32) govori tudi o tem, da bi naj obračanje mladih v družino podpirale tudi nekonzervativne ideologije in državne politike. To se vidi v upadu religioznosti in tradicionalizma ter spremembah vrednot in norm.

Večina avtorjev, ki se ukvarja z raziskovanjem mladine, trdi, da je starostna meja mladih pri selitvi od doma staršev tesno povezana s koncem šolanja, ter ugotavlja, da so življenjski pogoji doma pri starših boljši, varnejši in udobnejši kot v lastnem gospodinjstvu (Leskošek 1999, 91).

Sobivanje staršev in mladih odraslih predstavlja specifično situacijo, ki lahko vodi v konflikte, saj se njihove potrebe po prostoru razlikujejo. Ta pojav je kazalnik neugodnega položaja, saj posamezniku ni zagotovljen avtonomen nadzor nad stanovanjem (Filipović 2005, 197), in je neprijeten tako za starše kot tudi za mlade. Rener (1996) meni, da so starši v to fazo prisiljeni in ujeti ter da ne morejo prostovoljno razpolagati s svojim časom. Mladi pa,

zaradi odvisnega razmerja do staršev, težje gradijo lastno identiteto, si ustvarijo stil življenja in vzpostavljajo intimne odnose (Leskošek 1999, 90). Še več, Ule in Kuhar (2003) govorita o podaljševanju odvisnosti od staršev, negotovosti glede prihodnosti, manjši avtonomiji, zmanjšani odgovornosti v sedanjosti, pasivnosti, apatičnosti. Omenjene spremembe pa lahko vodijo celo do fenomena polodraslosti, tj. faza, ko so mladi na nekaterih področjih že zelo osamosvojeni, samostojni, na drugih pa odvisni od staršev (Filipović 2005, 201).

4.2.4 Finančna pomoč

Poglavitni problemi mladih so povezani z zaposlovanjem in materialnim osamosvajanjem. Obstajajo razlike med spoloma, pri čemer se nezaposlenost, strah pred izgubo zaposlitve, pomanjkanje denarja, stanovanjski problem, v večji meri kažejo kot problemi mladih žensk in ne moških (Ule in Kuhar 2002, 68). To še vedno kaže na neenakovreden položaj ženske v družbi in v tem smislu tudi slabše pogoje za osamosvojitve mladih žensk.

Zaradi finančne neodvisnosti so mladi prisiljeni pomoč iskati v družini. Cirman (2006, 63–65) ugotavlja, da se je vse od leta 1991 nadpovprečno pojavljala finančna pomoč sorodnikov. Uporaba virov sorodstvene pomoči za nakup, gradnjo ali dograditev stanovanj, uporaba zemljišč ali stavbe za nadzidavo je, od leta 1955 do 2005, strmo narasla z 14 % na 36 %. Cirman (2006) ugotavlja, da je to posledica preteklih strukturnih sprememb v politiki in gospodarstvu, ki so prinesle visoke cene nepremičnin in neugodne razmere na trgu stanovanjskega financiranja. Nakup stanovanj tako postane projekt širše družine, ki poskuša s finančnimi, pa tudi z nefinančnimi oblikami pomoči, premostiti nizko dosegljivost stanovanj.

4.2.5 Dedovanje stanovanja ali podarjeno stanovanje

Pot do stanovanja je možna tudi z dedovanjem, do česar navadno, upoštevajoč smrt lastnika, pride v kasnejšem starostnem obdobju zakonitih zapustnikov oz. dedičev (po Zakonu o dedovanju so to njegovi potomci, njegovi posvojenci in njihovi potomci, njegov zakonec, njegovi starši, posvojitelj in njegovi sorodniki, njegovi bratje in sestre ter njihovi potomci in njegovi deda in babice ter njihovi potomci). Pravno formalne zadeve na tem področju v Sloveniji določa Zakon o dedovanju. Dedovanje je prehod premoženja (stvari ali pravic, s tem tudi nepremičnin) na drugo (pravno ali fizično) osebo. Najpomembnejši razmerji, na podlagi katerih pripada določeni osebi pravica do dedovanja, sta sorodstvo in zakonska zveza (Dedno pravo, Zakon o dedovanju).

4.2.6 Uporaba stanovanja sorodnikov

Gospodinjstva, ki imajo status uporabnika, so tista, ki ne plačujejo najemnine, to najpogosteje pomeni bivanje v stanovanju sorodnikov ali staršev (Mandič 2006, 30). Mlade danes pogosto zasledimo med uporabniki stanovanj v lasti sorodnikov in med tržnimi najemniki. Uporabniki stanovanj so tisti mladi, katerih sorodniki so dovolj premožni, da imajo prostor za še eno mlado gospodinjstvo (Cirman 2006, 68), pri čemer lastnik prebiva drugje. Mandič in Cirman (2006, 200) in Mandič (2007b, 28) pišejo, da status uporabe stanovanja vključuje neformalno solidarnostno pomoč sorodstva (pretežno pomoč starejše generacije mlajši) ali pa gre za neformalno oddajanje stanovanja za (nedenarno) plačilo. Vsekakor pa to kaže na dejstvo, da si je starejša generacije nakopičila več stanovanj kot jih uporablja, zato je možno dajanje stanovanja v uporabo mlajši generaciji, ki je brez avtonomnega stanovanjskega statusa. Presenetljivo je dejstvo, da je takšnih stanovanj v Sloveniji več kot neprofitnih in socialnih stanovanj skupaj.

5 Empirična analiza: pot do stanovanja in primerjava skupine mladih (od 30 do 35 let) glede na različni stanovanjski status

Zaradi fenomena podaljšanega bivanja mladih v stanovanju staršev in zaradi t.i. LAT faze ter zgornje opredelitve mladih odraslih, so pod drobnogled vzeti mladi do 35. leta starosti. Podatki o različnih oblikah pomoči sorodstva pri stanovanjski oskrbi mladih so predstavljeni skozi primerjavo različnih starostnih skupin mladih. Nato so predstavljene ugotovitve, koliko je mladih, v različnih starostnih razredih, ki še bivajo doma; koliko je takšnih, ki so pri dostopu do lastnega stanovanja uporabili finančno pomoč staršev; koliko je takšnih, ki so stanovanje podedovali oz. ga dobili v dar ter koliko je takšnih, ki so uporabniki stanovanja sorodnikov, za katerega ne plačujejo najemnine.

Kasneje se podrobno ukvarjamo s skupino mladih, starih od 30 do 35 let. Po različnih demografskih dejavnikih primerjamo tisto skupino mladih, ki živi s starši in/ali sorodniki, in tisto, ki živi v lastnem gospodinjstvu. Na ta način ugotovimo morebitne neenakosti mladih glede na stanovanjski status, ali se tisti v lastnem gospodinjstvu razlikujejo po izobrazbi, delovni aktivnosti, splošnem zadovoljstvu, tipu stanovanja in po tem, ali bivajo s svojimi otroki ali partnerji, od tisti, ki živijo pri starših in/ali sorodnikih.

Mandič (2008, 621) piše, da značilnosti izobraževalnega sistema in trga dela spadata med pomembni determinanti, ki vplivata na to, kdaj se mladi odselijo od doma. Zato v tej nalogi predpostavljamo, da se bosta skupini mladih od 30 do 35 let glede stanovanjskega statusa razlikovali po dokončani stopnji izobrazbe in po delovni aktivnosti. Predvidevamo, da imajo tisti v lastnem gospodinjstvu dokončano višjo stopnjo izobrazbe. Prav tako predvidevamo, da se bosta skupini razlikovali glede delovne aktivnosti, pri čemer predpostavljamo, da je v skupini mladih v lastnem stanovanju več takšnih, ki so delovno aktivni, in obratno, v skupini mladih, ki živi s starši in/ali sorodniki je več takšnih, ki niso delovno aktivni.

Mandič (2009a) ugotavlja, da s starostjo narašča odstotek tistih, ki živijo v neprimernih stanovanjih, kar pomeni, da se mladim po selitvi v samostojno stanovanje stanovanjske razmere poslabšajo. Izhajajoč iz tega sklepamo, da se obravnavani skupini mladih razlikujeta po zadovoljstvu s stanovanjem v katerem živijo. Predpostavljamo torej, da so tisti mladi, ki bivajo s starši in/ali sorodniki bolj zadovoljni s trenutnim stanovanjem kot tisti, ki živijo v lastnem stanovanju.

Skupini primerjamo tudi glede na to, ali z njimi živijo njihovi otroci in partnerji. Različni avtorji ugotavljajo (glej Mandič in Gnidovec 1999, 55 in Mandič 2008, 619), da na odhod od

doma vpliva tudi struktura gospodinjstva. Zato izhajamo iz predpostavk, da je v skupini mladih, ki živi v lastnem gospodinjstvu, več takšnih, ki živi z otroki. In obratno, v skupini, ki živi s starši in/ali sorodniki je manj takšnih, ki ima svoje otroke. Podobno predvidevamo, da je več takšnih, ki živijo s partnerjem/partnerico, v lastnem gospodinjstvu.

Mandič in Gnidovec (1999, 55) pišeta, da stanovanjske razmere vplivajo na čas odhoda iz starševskega stanovanja, pri čemer mladi zapuščajo dom staršev hitreje, če je ta majhen, in obratno, kasneje, če je ta prostornejši. Zato predpostavljamo, da se obravnavani skupini razlikujeta glede na tip stanovanja, in sicer tako, da je znotraj skupine, ki živi s starši in/ali sorodniki, več takšnih, ki živi v družinski hiši in manj takšnih, ki živi v stanovanju.

Kasneje ugotavljamo, ali na stanovanjski status mladih, znotraj skupine starih od 30 do 35 let, vpliva spol, izobrazba in delovna aktivnost.

Na koncu se ukvarjamo s konkretnim stanovanjskim standardom mladih odraslih v Sloveniji, pri čemer se osredotočimo na najbolj pereče stanovanjske težave, ki bremenijo mlade. S pridobljenimi podatki dobimo podroben pogled na stanovanjski položaju mladih starih do 35 let.

Podani so tudi rezultati analize podatkov EQLS 2003, do katerih je prišla Mandič (2009a), saj tako dobimo vpogled na stanovanjske razmere na evropski ravni. S primerjavo med evropskimi državami lažje rankiramo in umeščamo Slovenijo po učinkovitosti in uspešnosti na stanovanjskem področju. Hkrati pa s podatki ponovno potrdimo, da ima sorodstvo pomembno vlogo v Sloveniji pri dostopu do stanovanja mladih.

Zanima nas torej tudi začetek stanovanjske kariere mladih. Prehod iz stanovanja staršev v avtonomno stanovanje je pomembna točka v posameznikovi stanovanjski karieri (Mandič 2008). Kljub različnim pojmovanjem koncepta stanovanjske kariere, je osnovna ideja ta, da posameznik v svojem življenju prebiva v več stanovanjih, ter da značilnosti in vrstni red medsebojno niso neodvisni (Mandič in Gnidovec 1999). Kendig (1990) definira stanovanjsko kariero kot »zaporedje značilnih in razločljivih faz, skozi katere prehaja posameznik v svoji življenjski dobi, ko si izboljšuje stanovanjski položaj in se tako s prehajanjem iz enega v drug tip stanovanja približuje dolgoročno najbolj zaželenemu tipu stanovanja« (Mandič 1997, 141). Mandič in Gnidovec (1999, 45–48) pišeta, da ta pristop zajema hierarhično pojmovanje stanovanjske kariere, saj avtor na dno lestvice uvrsti prebivanje v starševskem stanovanju, sledi mu samostojna stanovanjska kariera, ki navadno sovпада s prvo zaposlitvijo in z vstopom v partnerstvo. Na vrhu lestvice pa je lastniško stanovanje, ki je že povsem izplačano. Kritiki (glej Mandič in Gnidovec 1999, 48; Mandič 2009c, 417) postavljajo pod vprašaj

univerzalnost vrednotnega sistema, po katerem bi naj bila ena oblika stanovanjskega statusa nujno bolj zaželena, in izpostavljajo vprašanje, ali je res možno preseljevanje objektivno obravnavati kot napredovanje, hkrati s tem pa opozarjajo tudi na mednarodne razlike.

Na drugi strani pa Ruonavaara (1998) stanovanjsko kariero obravnava kot nehierarhično, saj jo opredeljuje kot »zaporedje stanovanj in tipov stanovanj, v katerih posameznik prebiva tekom svojega samostojnega življenja,« pri čemer zaporedja razume kot sosledje dogodkov (Mandič in Gnidovec 1999, 46–47). Ta pristop je bolj obetaven, saj stanovanjsko kariero obravnava znotraj koncepta »življenjskega poteka«, ki posameznikovo življenjsko zgodbo razume kot množico izkušenj v zvezi z različnimi življenjskimi karierami, ki so medsebojno soodvisne (Meyers v Mandič 1997, 141).

Pri pojasnjevanju in proučevanju življenjskega poteka se uporabljajo različni pristopi, saj je pojem tako sociološki kakor tudi psihološki. Na eni strani zato avtorji v ospredje postavljajo individualne dejavnike, spremembe v posameznikovi biografski izkušnji, identiteti, na drugi strani pa sociološke razlage poudarjajo vlogo strukturnih dejavnikov in družbenih okoliščin v nekem zgodovinskem času. Pomembno je, da se znotraj tega koncepta upošteva tako delovanje kulturnih modelov, družbenega reda ter institucij kot tudi osebna pričakovanja, načrte ter značilnosti biografij (glej Ule 2008, 17–19; Mandič 2009c, 417–418).

Odhod iz stanovanja staršev pomeni torej začetno točko posameznikove stanovanjske kariere in je povezan z različnimi sosledji dogodkov na področju izobraževanja, zaposlovanja, družine in prostorske mobilnosti (glej Mandič in Gnidovec, 1999). Nastanitev v prvem samostojnem stanovanju je pomemben dogodek v človekovem življenju, saj označuje trenutek osamosvojitve in vstop v odraslost. Vendar pa Mandič in Gnidovec (1999) poudarjata, da samoumevnost tega dogodka dandanes ni več tako gotova. Pojavljajo se namreč spremenjeni trendi zapuščanja starševskega doma, hkrati s tem pa se odpirajo razna vprašanja o višji povprečni starosti mladih ob prvem odhodu iz stanovanja staršev, o destinaciji prvega samostojnega stanovanja, ki se navadno začne v najemniškem stanovanju in kasneje prehaja v lastniško stanovanje ter o samih dejavnikih prehoda.

Mandič in Gnidovec (1999, 60) sta po podatkih raziskave Kvaliteta življenja v Sloveniji, iz leta 1994, ugotovili, da je bila v Sloveniji povprečna starost moških pri odselitvi od doma 26,9 let, pri ženskah pa 24,2 let, medtem ko je drugod po Evropi ta starostna meja precej nižja. Tako Mandič in Gnidovec (1999) kot tudi Filipović (2005, 190) razloge za višjo starostno mejo slovenske mladine pri odhodu v lastno stanovanje vidijo v odsotnosti ugodnih,

varnih najemnih stanovanj na slovenskem stanovanjskem trgu, ki so običajno prva stanovanja mladih. Razlog bi lahko iskali tudi v slovenskem preferiranju lastniških stanovanj.

Novi trendi se kažejo kot rezultat sprememb na trgu dela, izobraževanja in socialne politike, ki urejajo biografijo posameznika. Na mesto jasnih, predvidljivih življenjskih prehodov stopajo destandardizirani in deregulativni prehodi, ki posameznike silijo v nove vrste socialne odvisnosti ter nove strategije delovanja (Ule 2008, 28–46).

Ključni dejavniki prehoda iz stanovanja staršev v samostojno stanovanje se delijo na: strukturne dejavnike (razpoložljivost stanovanj, dostopnost cenejših najemnih stanovanj ter stanovanjskih posojil), osebne preference (želja po osamosvojitvi), posameznikove vire (ekonomski, socialni kapital, itd.), stanovanjske razmere v domu staršev (prostornost, višji stanovanjski standard) in partnerstvo (Mandič in Gnidovec 1999, 54–56).

5.1 Metodologija

V pričujoči analizi uporabljamo podatke Stanovanjska ankete 2005 (FDV-CDB, 2005), ki je nastala v okviru raziskovalnega projekta, katerega naročnik je Stanovanjski sklad Republike Slovenije. Anketa vključuje reprezentativen vzorec 4009 slovenskih gospodinjstev. Podatke so zbirali z metodo CATI, računalniško podprtim telefonskim anketiranjem, v času od 13. 4. 2005 do 27. 5. 2005 (Mandič in Cirman 2006, 7–10).

Podatke smo obdelali v programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), kjer smo s pomočjo bivariatne metode ugotavljali povezanost med dvema spremenljivkama. S hi-kvadrat (χ^2) testom preverjamo ali je povezanost med spremenljivkama statistično značilna oz. ali lahko povezanost posplošimo na celotno populacijo. O tem, ali je povezanost dveh spremenljivk statistično značilna govori, t.i. signifikanca oz. stopnja značilnosti, manjša od 0,05. V kolikor je signifikanca večja od 0,05, lahko ničelno domnevo, ki predpostavlja, da povezanost ni statistično značilna, potrdimo. Če je torej signifikanca manjša od 0,05, lahko povezanost, ki smo jo ugotovili na vzorcu, posplošimo na populacijo. Test hi-kvadrat je zanesljiv, če nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco (tj. manj kot 5). In obratno, test ni zanesljiv, če nimamo dovolj velikega vzorca oz. zadostnega števila odgovorov (glej Koprivnik in drugi 2006, 32–38). Pri ugotavljanju moči povezanosti med spremenljivkama uporabljamo Cramarjev koeficient V, pri čemer vrednost 0,1 kaže šibko povezanost, vrednost 0,3 pa že močno (glej Kogovšek in drugi 2006, 38).

Običajen interval za preučevanje stanovanjskega položaja mladih zajema mladino do 35. leta (Saraceno in Olagnero v Mandič 2009a, 86), saj kot pravi Iacovou (v Mandič 2009a,

86) je obdobje med 18. in 34. letom tisto, v katerem večina mladine preide od bivanja pri starših v lastno gospodinjstvo in v avtonomno stanovanje, s tem pa tudi iz samskega v partnerski status, iz stanja brez otrok v starševstvo. Razlike po evropskih državah se kažejo v hitrosti in oblikah tega prehoda.

V pričujoči analizi so zajeti mladi odrasli, stari do 35 let, pri čemer ločimo med tistimi, ki živijo pri starših, in so obravnavani kot člani starševskega gospodinjstva, ter tistimi mladimi, ki živijo v samostojnem gospodinjstvu in so obravnavani kot nosilci gospodinjstva.

Stanovanjske razmere mladih odraslih smo obravnavali v štirih sklopih. V prvem delu smo obravnavali stanovanjski položaj mladih in njihovo dostopnost do stanovanja. V drugem sklopu nas zanima, če se mladi z različnim stanovanjskim statusom razlikujejo po spolu, delovni aktivnosti, zadovoljstvu v trenutnem stanovanju, tipu stanovanja, v katerem živijo in po tem, če respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji. V tretjem nas zanima, ali spol, izobrazba in delovna aktivnost vplivajo na stanovanjski status mladih. V zadnjem delu pa ugotavljamo najpogostejše težave, ki jih mladi občutijo na stanovanjskem področju. V povezavi s tem je podana tudi analiza kakovosti stanovanja oz. stanovanjski standard mladih, ki jo je iz podatkov EQLS 2003 naredila Mandič (2009a).

Skozi analizo se srečujemo s problemom reprezentativnosti vzorca za mlado populacijo, saj mladi, pogosteje kot drugi, prebivajo v začasnih in vzporednih oblikah stanovanja in življenjskih ureditev, npr. delno v internatu, najemni sobi, delno pri sorodnikih ali pri starših (Mandič 2009a, 80), te oblike pa so v omenjeni bazi podatkov le delno zastopane. V raziskavo niso zajete skupine mladih ljudi, ki živijo v institucijah, v zasedenih stavbah (skvotih, squats) ali nimajo stalnega bivališča. Problem reprezentativnosti vzorca za mlado populacijo nastane zaradi pomanjkljivo zastopanih oblik nastanitev mladih, ki v pričujoči anketi niso registrirane. Prav tako je vzorec anketiranih manjši od pričakovanega.

Mladi so bili prvotno razdeljeni v štiri starostne skupine, 15–18 let, 19–24 let, 25–29 let, 30–35 let, kasneje pa smo iz analize izločili prvo starostno skupino, saj za to raziskavo ni relevantna. Tudi Mandič (2009a, 86) v podobni raziskavi iz Stanovanjske ankete 2005 ugotavlja, da analiza samostojnega stanovanjskega statusa mlajših od 19 let ni smiselna, saj respondenti prebivajo pri starših. Prav tako je v starostni skupini od 19–24 let premalo anketirancev odgovarjalo na vprašanja, zato rezultati v tej skupini niso reprezentativni in jih torej ni mogoče posploševati na celotno populacijo te starostne skupine v Sloveniji. Zato podrobno obravnavamo samo dve skupini, stare od 25 do 29 let in od 30 do 35 let.

5.2 Stanovanjski status in poti mladih do lastnega stanovanja

Analiza stanovanjskega statusa mladih se nanaša na vprašanje, v kakšnem gospodinjstvu živijo mladi: v gospodinjstvu s starši in/ali sorodniki ali v samostojnem lastnem gospodinjstvu. Za slednje nas zanima, na kakšen način so respondenti prišli do sedanjega stanovanja.

Ugotavljamo podobno, kot že mnogi pred nami. Iz rezultatov je razvidno, da je povezava med starostjo in bivanjem s starši obratno sorazmerna, kar pomeni, da višja kot je starostna skupina, manj je respondentov, ki bivajo doma s svojimi ali partnerjevimi starši. Rezultati so podobni, kadar mladi bivajo z drugimi sorodniki, odstotek mladih, ki bivajo pri sorodnikih, se s starostjo manjša. V tem smislu je sorodstvena pomoč mladim v obliki podaljšanega bivanja mladih, v starševskem stanovanju ali stanovanju sorodnikov, bolj naklonjena mlajši generaciji kot pa tistim v starejših starostnih skupinah. Kljub temu pa je delež tistih v najstarejši skupini mladih, ki jo obravnavamo, še zmeraj velik.

Mandič (2007c, 9) ugotovi, da v državah vzhodne in srednje Evrope mladina teži k poznejšemu osamosvajanju kot mladina v severnoevropskih državah. Mandič in Gnidovec (1999) ugotovita celo to, da je prav starost tista, ki najbolj vpliva na hitrost odhoda mladih iz stanovanja staršev.

Tabela 5.1: Odstotek mladih v različnih starostnih skupinah, ki biva s starši ali pri sorodnikih in tistih, ki bivajo v svojem lastnem gospodinjstvu

Starostne skupine mladih	N	Ne živi s starši ali s sorodniki	Živi ali pri starših ali pri sorodnikih
19–24 let	28	16,7 %	83,3 %
25–29 let	89	38,9 %	61,1 %
30–35 let	235	68,5 %	31,5 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Znotraj starostne skupine od 30 do 35 let je 68,5 % takšnih, ki ne živijo s starši in ne s sorodniki. V skupini od 25 do 29 let je več kot polovica takšnih, ki biva v gospodinjstvu s starši ali sorodniki. V skupini od 19 do 24 let je takšnih kar 83 %, vendar zaradi premajhnega deleža anketirancev v tej skupini rezultat ni reprezentativen. Kljub temu pa je velik odstotek razumljiv, saj so to mladi v času šolanja, brez dela in zato zaradi ekonomske neodvstnosti nesposobni za življenje na svojem. Mladi se zaradi strukture ankete niso razdelili v možne

podkategorije začasnega ali vzporednega bivanja. Sem bi lahko uvrstili mlade, ki v času šolanja živijo v drugem kraju (in se navadno ob vikendih vračajo domov) ter se poslužujejo oblik bivanja kot so študentski, dijaški domovi ali pa bivanje pri zasebniku, kateremu plačujejo najemnino. Rezultati kažejo velik odstotek vseh mladih odraslih, v vseh starostnih skupinah, ki pri svojih letih še bivajo doma, v gospodinjstvu s starši ali sorodniki. Najbolj izstopajoča sta podatka za starejši starostni skupini slovenske mladine, saj so to mladi, ki v drugih evropskih državah že bivajo na svojem in ustvarjajo lastne družine (glej analizo podatkov EQLS 2003 v Mandič 2007c).

Poglejmo stanovanjski položaj mladih, ki živijo v svojem lastnem gospodinjstvu. Možni odgovori na vprašanje »Kakšen položaj ima vaše gospodinjstvo v trenutnem stanovanju?« so bili: lastnik/solastnik, najemnik/podnajemnik ter je v stanovanju sorodnikov, samo uporabnik, ki ne plačuje najemnine. V starostnih kategorijah od 25 do 29 let in od 30 do 35 let je največ respondentov lastnikov stanovanj, na drugem mestu so tisti, ki živijo v stanovanju sorodnikov in ne plačujejo najemnine, najmanj pa je takih, ki živijo v najemniškem oz. podnajemniškem stanovanju.

Tabela 5.2: Odstotek mladih v samostojnem gospodinjstvu glede na stanovanjski položaj

Kakšen položaj ima vaše gospodinjstvo v tem stanovanju?	19–24 let	25–29 let	30–35 let
N	28	89	235
Lastnik, solastnik	35,7 %	51,7 %	71,5 %
Najemnik, podnajemnik	42,9 %	22,5 %	11,1 %
V stanovanju sorodnikov, samo uporabnik, ki ne plačuje najemnine	21,4 %	24,7 %	17 %
Drugo	0%	1,1 %	0,4 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Rezultati ponovno pričajo o tem, da v Sloveniji ideal predstavlja lastniški status. Najpogostejše poti do lastniškega statusa so z nakupom, dedovanjem, z novo gradnjo ali nadzidavo/dozidavo drugega objekta. Kot bomo videli iz rezultatov ankete, pa ni nujno, da so mladi za nakup stanovanja uporabili le lastna finančna sredstva. Podatki kažejo na močno vlogo sorodstva pri dostopu do stanovanja, saj odstotek uporabnikov stanovanja sorodnikov, za katerega ne plačujejo najemnine, priča sam zase. To je drugi najpogostejši stanovanjski

status mladih v starejših dveh starostnih skupinah. Teh mladih je v prvih dveh kategorijah približno četrtnina, v najstarejši starostni skupini pa šestina. Razloge za najmanj najemnikov ali podnajemnikov je moč iskati v slabo urejenih najemnih pogojih v Sloveniji.

Nakup in dedovanje prednjačita v odgovoru na vprašanje, kako so mladi postali lastniki stanovanja. V skupini od 30 do 35 let je 36 % tistih, ki so odgovorili da so lastniki postali z nakupom, in podobno, 39 % takšnih, ki so odgovorili, da so lastniki postali zaradi dedovanja ali da so stanovanje prejeli kot darilo. Rezultati niso daleč od pričakovanega, če upoštevamo dejstvo, da bi naj bila ta skupina mladih najbolj finančno podkrepljena in če upoštevam formulo dedovanja, po kateri bi naj dedič dobil stanovanje v kasnejšem starostnem obdobju, saj je dedovanje povezano s smrtjo prvotnega lastnika stanovanja. V skupini od 25 do 29 let je največ anketiranih odgovorilo, da so postali lastniki stanovanja z nakupom (47,8 %), nekaj manj pa jih je odgovorilo, da z dedovanjem oz. so stanovanje prejeli kot darilo (34,8 %). Ponovno ugotovimo, kako pomembna je vloga sorodstva pri dostopu do stanovanja mladih in to z velikim deležem dedovanih stanovanj oz. v obliki podarjenega stanovanja mladim.

Tabela 5.3: Starostne skupine mladih v odstotkih, glede na to kako so postali lastniki stanovanja

Kako ste postali lastnik stanovanja?	25–29 let in ne živi s starši ali sorodniki	30–35 let in ne živi s starši ali sorodniki
N	46	168
Z nakupom	47,8 %	36,3 %
Z dedovanjem, kot darilo	34,8 %	38,7 %
Z novo gradnjo	8,7 %	17,3 %
Z nadgradnjo, dozidavo drugega objekta	4,3 %	4,8 %
S prenavo obstoječega objekta	2,2 %	3 %
Ali pa na kak drug način?	2,2 %	0 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Zanimalo nas je, katera sredstva so mladi, stari od 30 do 35 let, uporabili za pridobitev stanovanja, če so stanovanje kupili, gradili, dogradili ali prenavljali. Večina respondentov je odgovorila, da so uporabili lastna sredstva (priloga A). Za posojilo se jih je znotraj te starostne skupini odločilo dobrih 57 % (priloga B).

Delež tistih, ki so do lastnega stanovanja prišli s finančno pomočjo sorodstva, s starostjo anketirancev upada. V skupini od 25 do 29 let je takšnih respondentov slaba polovica (vendar rezultati za to starostno skupino niso reprezentativni zaradi nezadostnega števila odgovorov in s tem nereprezentativnosti). V skupini od 30 do 35 let pa je takšnih 42,7 %, kar pa je manj od tistih, ki so odgovorili, da finančne pomoči sorodnikov ne prejema (57 %). Razloge za to lahko iščemo v dejstvu, da je znotraj te starostne skupine več takšnih, ki živijo v gospodinjstvu s partnerjem oz. partnerico in si zato stroške, povezane s stanovanjem, delijo (priloga C) (glej Mandič in Gnidovec, 55). Finančna pomoč sorodstva predstavlja eno izmed pomembnih oblik pomoči sorodstva mladim pri dostopu do stanovanja in je kot taka pomemben vir zagotavljanja blaginje mladih.

Tabela 5.4: Odstotek mladih, ki so za nakup, (do)gradnjo ali prenavo stanovanja uporabili finančno pomoč sorodnikov

Finančna pomoč sorodnikov	25–29 let v lastnem gospodinjstvu	30–35 let v lastnem gospodinjstvu
N	29	103
Da	48,3 %	42,7 %
Ne	51,7 %	57,3 %

Vir: FDV-CDB (2005).

5.3 Primerjava mladih z različnim stanovanjskim statusom

V nadaljevanju se ukvarjamo s skupino mladih, starih od 30 do 35 let, pri čemer znotraj te starostne kategorije primerjamo tiste, ki živijo v lastnem stanovanju, s tistimi, ki živijo s starši in/ali sorodniki. Iz rezultatov je razvidno, da med skupinama ne prihaja do večjih razlik po izobrazbi, delovni aktivnosti, zadovoljstvu glede trenutnega stanovanja, v katerem živijo mladi, opazamo pa, da se skupini razlikujeta po tem, če respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji in glede na tip stanovanja v katerem živijo.

Primerjava med mladimi, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, in tistimi, ki živijo s starši in/ali sorodniki glede na delovno aktivnost, je pokazala naslednje rezultate. Kljub temu, da med stanovanjskim statusom in delovno aktivnostjo ne obstaja statistično značilna povezanost, tabela 5.5 kaže, da med tistimi, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, in tistimi, ki

živijo s starši in/ali sorodniki, obstajajo določene razlike glede na delovno aktivnost. Tako je znotraj skupine, ki živi v lastnem gospodinjstvu 90,9 % delovno aktivnih, med tistimi, ki pa živijo s starši in/ali sorodniki pa je teh 83,3 %. Obratno pa je manj delovno neaktivnih med tistimi, ki živijo v lastnem gospodinjstvu (9,4 %), kot pa med tistimi, ki živijo s starši in/ali sorodniki (16,7 %).

Pričakovali smo, da bo med tistimi, ki živijo s starši in/ali sorodniki več takih, ki so delovno neaktivni, kot pa tistih, ki so delovno aktivni. Vendar pa podatki za mlade, stare od 30 do 35 let v Sloveniji, ne glede na stanovanjski status, kažejo, da je med njimi kar 88,3 % delovno aktivnih. Rezultati, ki jih tabela 5.5 kaže za mlade, ki živijo s starši in/ali sorodniki, glede na delovno aktivnost, niso presenetljivi. Naj omenimo še to, da je bila spremenljivka 2.4. za vprašanje »Kakšna je vaša delovna aktivnost« rekodirana v spremenljivko »Del.aktivnost«, pri čemer so v kategorijo »delovno aktivni« združeni tisti, ki so polno zaposleni, kmetje, samozaposleni in zaposleni za skrajšan delovni čas. V kategorijo »Delovno neaktiven« pa brezposelni, ki prejema nadomestilo, brezposelni, ki ne prejema nadomestila in študentje/učenec.

Tabela 5.5: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na delovno aktivnost

Delovna aktivnost	Živim v lastnem gospodinjstvu	Živim s starši in/ali sorodniki
N=342	234	108
Delovno aktivni	90,9 %	83,3 %
Ni delovno aktiven	9,4 %	16,7 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da povezanost med spremenljivkama ni statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,052. Test je zanesljiv, saj ni celic s prenizko pričakovano frekvenco.

Preden interpretiramo rezultate primerjave mladih z različnim stanovanjskim statusom glede na izobrazbo, naj omenimo, da je spremenljivka 2.5 (za vprašanje »Katera je vaša dosežena stopnja izobrazbe?«) rekodirana. V kategoriji »Osnovna šola« so združeni tisti z dokončano osnovno šolo in tisti z nedokončano osnovno šolo; v kategoriji »Srednja šola« sta združeni dokončana 2–3 letna strokovna in dokončana 4 letna srednja šola; ostale kategorije ostajajo enake.

Rezultati primerjave tistih, ki živijo v lastnem stanovanju, in tistih, ki živijo s starši in/ali sorodniki, starih od 30 do 35 let, glede stopnje izobrazbe je podobna kot zgoraj. Skupini se po dokončani stopnji izobrazbe bistveno ne razlikujeta, znotraj obeh primerjalnih skupin je največ takšnih, ki imajo dokončano srednjo šolo. Sicer pa spremenljivki stanovanjskega statusa in dokončana stopnja izobrazbe nista statistično povezani, saj je signifikanca večja od 0,05. Naše predpostavke, da se skupini z različnim stanovanjskim statusom razlikujeta po dokončani stopni izobrazbe, torej ne moremo potrditi. Kljub temu pa je iz tabele 5.6 razvidno, da je znotraj skupine, ki živi v lastnem stanovanju, delež dokončane visoke šole in magisterija oz. doktorata višji, kot v skupini, ki živi s starši in/ali sorodniki.

Tabela 5.6: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na stopnjo izobrazbe

Stopnja izobrazbe	Živi v lastnem gospodinjstvu	Živi s starši in/ali sorodniki
N	235	108
Osnovna šola	3,8 %	4,6 %
Srednja šola	53,2 %	59,3 %
Višja (strokovna) šola	7,2 %	7,4 %
Visoka šola	32,3 %	25,9 %
Magisterij, doktorat	3,4 %	2,8 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da povezanost med spremenljivkama ni statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,789. 2 celici (20 %) imata pričakovano vrednost nižjo od 5. Minimalna pričakovana frekvenca je 3,46.

Tudi primerjava mladih, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, in tistih, ki živijo s starši in/ali sorodniki, glede zadovoljstva s sedanjim stanovanjem, je pokazala, da med njimi bistvenih razlik ni (glej tabelo 5.7). Oboji v največji meri odgovarjajo, da so s stanovanjem, v katerem živijo, zadovoljni, je pa nekoliko večji odstotek zadovoljnih s sedanjim stanovanjem med tistimi, ki živijo v lastnem gospodinjstvu. Kot omenjeno, pa je hi-kvadrat test pokazal, da je signifikanca večja od 0,05, kar pomeni, da statistično značilne povezanosti med stanovanjskim statusom in zadovoljstvom glede sedanjega stanovanja ni. Našo predpostavko, da so tisti, ki živijo s starši in/ali sorodniki bolj zadovoljni s trenutnim stanovanjem, v katerem živijo, lahko torej zavrnilo. Rezultati kažejo tudi na to, da na zadovoljstvo s trenutnim stanovanjem ne vpliva sm prostor in kvaliteta stanovanja, pač pa tudi drugi

dejavniki, kot so večja svoboda v lastnem stanovanju, samostojne odločitve povezane s stanovanjem, neodvisnost in zasebnost.

Tabela 5.7: Primerjava mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede zadovoljstva s sedanjim stanovanjem

Zadovoljstvo glede sedanjega stanovanja	Živi v lastnem gospodinjstvu	Živi s starši in/ali sorodniki
N=343	235	108
Nezadovoljen	8,9 %	8,3 %
Niti-niti	18,7 %	24,1 %
Zadovoljen	72,3 %	67,6 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da povezanost med spremenljivkama ni statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,521. Test je zanesljiv, saj nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco.

Pri ugotavljanju, ali respondenti z različnim stanovanjskim statusom živijo z otroki in s partnerjem/partnerico, ugotavljamo naslednje. V skupini mladih od 30 do 35 let je več takšnih respondentov (86,4 %), ki živijo s svojimi otroki in bistveno manj (13,6 %) takšnih, ki ne živijo v lastnem stanovanju s svojimi otroki. Obratno ugotovimo, da je v skupini, ki živi s starši in/ali sorodniki, več takšnih, ki nimajo svojih otrok, teh je 53,7 %. Povezava med spremenljivkama je statistično značilna, kar pomeni, da so naša predvidevanja, da je znotraj skupine starih od 30 do 35 let več takšnih, ki živijo v stanovanju s svojimi otroki, pravilna. Rezultati kažejo tudi na to, da je v starostni skupini od 30 do 35 let, ne glede na stanovanjski status, 73,8 % takšnih, ki živijo z otroki.

Tabela 5.8: skupini z različnim stanovanjskim statusom (30–35let), glede na to ali z njimi živijo njihovi otroki

Živijo z vami vaši otroci?	Živi v lastnem gospodinjstvu	Živi v s starši in/ali sorodniki
N	235	108
Da	86,4 %	46,3 %
Ne	13,6 %	53,7 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,00. Test je zanesljiv, saj nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco. Cramerjev koeficient V (0,4) kaže na močno povezanost med spremenljivkama.

Podobno velja, če skupini primerjamo glede na to, ali z njimi živi partner/partnerica. Rezultati pokažejo, da je znotraj skupine, ki živi v lastnem gospodinjstvu kar 94 % takšnih respondentov, ki živijo s partnerjem/partnerico. V skupini, ki živi s starši in/ali sorodniki je 56,5 % takšnih, ki živijo s partnerjem/partnerico in 43,5 % takšnih, ki ne. Tudi v tej skupini je sicer več tistih, ki živijo s partnerjem/partnerico, vendar kljub temu manj kot v skupini, ki živi v lastnem gospodinjstvu. Spremenljivki, stanovanjski status in bivanje s partnerjem/partnerico, sta statistično značilno povezani. To pomeni, da lahko potrdimo naša predvidevanja, da več tistih v lastnem gospodinjstvu živi s partnerjem/partnerico.

Tabela 5.9:Skupini z različnim stanovanjskim statusom, glede na to, ali živijo s partnerjem/partnerico

Ali živite s partnerjem/partnerico	Živi v lastnem gospodinjstvu	Živi s starši in/ali sorodniki
N	235	108
Da	94 %	56,5 %
Ne	6 %	43,5 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,00. Test je zanesljiv, saj nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco. Cramerjev koeficient (0,4) kaže na močno povezanost med spremenljivkama.

Kadar skupini mladih (od 30 do 35 let) z različnim stanovanjskim statusom primerjamo glede na tip stanovanja, ugotovimo naslednje (tabela 5.10). Znotraj skupine mladih, ki živi s starši in/ali sorodniki, je največ takšnih (75,9 %), ki živijo v družinski hiši in manj (24,1 %) takšnih, ki živijo v stanovanju. Znotraj skupine mladih, ki živi v lastnem gospodinjstvu, pa je takšnih, ki živi v družinski hiši nekoliko manj (58,7 %). Zato lahko našo predpostavko, da je v skupini mladih, ki živi s starši in/ali sorodniki več takšnih, ki živijo v družinski hiši, kjer imajo člani gospodinjstva več prostora, potrdimo. Test hi-kvadrat sicer ni zanesljiv, saj imamo premalo odgovorov, vendar kljub temu opazamo vzorec, ki priča o tem, da se skupini razlikujeta glede na tip stanovanja v katerem živita.

Tabela 5.10: Primerjava skupini mladih (30-35 let) z različnim stanovanjskim statusom glede na tip stanovanja v katerem živijo

Tip stanovanja	Živi v lastnem gospodinjstvu	Živi s starši in/ali sorodniki
N	235	108
Družinska hiša	58,7 %	75,9 %
Stanovanje	40 %	24,1 %
Garsonjera	0,9 %	0 %
Drugo	0,4 %	0 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,017. Test ni zanesljiv, saj imajo 4 celice (50 %) pričakovano frekvenco nižjo od 5. Minimalna pričakovana frekvenca je ,31. Cramerjev koeficient V (0,1) kaže na šibko povezanost med spremenljivkama.

Zato lahko sklepamo, da se skupini mladih z različnim stanovanjskim statusom bistveno ne razlikujeta po delovni aktivnosti, dokončani stopnje izobrazbe in zadovoljstvu s stanovanjem. Rezultati kljub temu nakazujejo na določene razlike med skupinama, vendar pa tega, zaradi statističnih razlogov, ne moremo potrditi. Potrdimo pa lahko, da se skupini razlikujeta glede na to, ali respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji in glede na tip stanovanja, v katerem živijo. Pri tem ugotavljamo, da bistveno več tistih, ki živi v lastnem gospodinjstvu, živi z otroki ali partnerji. Znotraj skupine, ki živi s starši in/ali sorodniki, pa je več takšnih, ki živi v družinski hiši.

5.4 Dejavniki, ki vplivajo na stanovanjski status mladih

Na to, če so mladi v lastnem stanovanju ali pa stanujejo s starši in/ali sorodniki, vplivajo številni dejavniki. Različni avtorji (glej Ule 2008, 14–15; Mandič 2007c, 10) ključne dejavnike pri vse poznejšem osamosvajanju mladih od izvirne družine iščejo v subjektivnih dejavnikih, kamor sodijo poklicni, zaposlitveni in dohodkovni položaj posameznika, partnerstvo in starševstvo ter spol. Nasprotno pa med strukturne dejavnike prištevajo značilnost okolja, izobraževalni sistem, delovanje trga delovne sile ter razvitost države blaginje.

V tem delu, iz Stanovanjske ankete 2005, ugotavljamo, ali na stanovanjski status mladih, starih od 30 do 35 let, vpliva spol, delovna aktivnost in izobrazba. Ostalih razlogov,

ki vplivajo na stanovanjski status mladih, zaradi strukture anketnega vprašalnika, ki ga obdelujemo, ni mogoče natančno in zanesljivo določiti.

Glede bivanja bodisi v lastnem stanovanju bodisi v stanovanju s starši in/ali sorodniki, ugotavljamo, podobno kot so pokazale že druge raziskave. Več žensk (72 %), starih od 30 do 35 let, biva v lastnem stanovanju, medtem ko je takšnih moških v isti starostni kategoriji le 59,8 %. Ugotavljamo, da je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, saj je hi-kvadrat test pokazal, da je signifikanca manjša od 0,05 (glej Koprivnik in drugi 2006). Podatki kažejo, da spol vpliva na stanovanjski status mladih, povezanost med spolom in stanovanjskim statusom pa lahko posplošimo na celotno populacijo mladih, starih od 30 do 35 let, v Sloveniji.

Tabela 5.11: Vpliv spola na stanovanjski status mladih

Stanovanjski status	Moški	Ženska
N=343	97	246
Živi v lastnem stanovanju	59,8 %	72 %
Živi s starši in/ali sorodniki	40,2 %	28 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da je povezanost med spremenljivkama statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,029. Test je zanesljiv, saj nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco. Cramerjev koeficient V (0,1) kaže na šibko povezanost med spremenljivkama.

Ugotavljamo, da povezanost stopnje izobrazbe in stanovanjskega statusa ni statistično značilna, saj je hi-kvadrat test pokazal, da je signifikanca večja od 0,05 (tabela 5.12). Stopnja izobrazbe torej ne vpliva na stanovanjski status, kljub temu pa je potrebno poudariti, da hi-kvadrat test ni zanesljiv, saj vključuje celice s prenizko pričakovano frekvenco (glej Koprivnik in drugi 2006). Vseeno pa je iz razpredelnice razvidno, da je znotraj vsake izobraževalne kategorije več tistih, ki živijo v lastnem stanovanju. Razvidno pa je tudi to (če izvzamemo magisterij in doktorat), da se z višanjem izobraževalne stopnje povečuje delež tistih, ki bivajo v lastnem stanovanju.

Tabela 5.12: Vpliv izobrazbe na stanovanjski status mladih

Stanovanjski status	Osnovna šola	Srednja šola	Višja (strokovna) šola	Visoka šola	Magisterij, doktorat
N=343	14	189	25	104	11
Živi v lastnem stanovanju	64,3 %	66,1 %	68 %	73,1 %	72,7 %
Živi s starši in/ali sorodniki	35,7 %	33,9 %	32 %	26,9 %	27,3 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da povezanost med spremenljivkama ni statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,789. Test ni zanesljiv, saj imamo 2celici (20 %) s prenizko pričakovano frekvenco. Minimalna pričakovana frekvenca je 3,46.

Prav tako ugotavljamo, da ni statistično značilne povezanosti med delovno aktivnostjo in stanovanjskim statusom. Iz tabele 5.10 je sicer razvidno, da več delovno aktivnih živi v lastnem stanovanju in ne v stanovanju s starši in/ali sorodniki. Vendar hi-kvadrat test kaže, da je signifikanca večja od 0,05, zato ne moremo trditi, da delovna aktivnost vpliva na stanovanjski status. Tukaj naj omenimo še to, da v kategorijo »Delovno aktivni« spadajo tisti, ki so polno zaposleni (tudi kmetje in samozaposleni) in zaposleni za skrajšan delovni čas. V kategorijo »Delovno neaktivni« pa spadajo brezposelni, ki ali prejema ali ne prejema nadomestila ter študentje/učenci, gospodinje.

Tabela 5.13: Vpliv delovne aktivnosti na stanovanjski status

Stanovanjski status	Delovno aktivni	Delovno neaktivni
N=342	302	40
Živi v lastnem stanovanju	70,2 %	55 %
Živi s starši in/ali sorodniki	29,8 %	45 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Test hi-kvadrat pokaže, da povezanost med spremenljivkama ni statistično značilna, saj je vrednost signifikance 0,052. Test je zanesljiv, saj nimamo celic s prenizko pričakovano frekvenco.

Z visokim deležem mladih, ki še živijo s starši, se ujemajo podatki o višanju povprečne starosti, v kateri mladi odidejo iz izvirne družine. Pomembno pa je tudi dejstvo, da pri mladih

odhod ni nujno dokončen, saj se pogosto vračajo nazaj v stanovanje izborne družine, zaradi npr. nezmožnosti plačevanja računov, prekinitve partnerske zveze, itd.. Ta podatek implicira na slab položaj mladih v današnji družbi na splošno, še posebej pa na slab položaj na trgu dela. Mladi danes težje dobijo zaposlitev, prav tako pa jim zaposlitev ne nudi varnosti, saj se pogosto zaposlujejo za določen delovni čas, kar pa jim otežuje dostop do kreditov. Finančna negotovost in pomanjkanje ugodnih najemnih stanovanj otežujeta mladim vstop na stanovanjski trg in onemogočata njihovo osamosvajanje. Določene države Evropske unije za reševanje takšnih problemov uvajajo posebne inštrumente. Na Finskem npr. obstaja poseben subvencijski sistem za mlade in mlade družine, ki jim omogoča lažji vstop na stanovanjski trg. Mladi do 30 let, ki prvič kupujejo stanovanje, pa so tudi izvzeti iz plačevanja pristojbine pri spremembi lastništva (Filipović 2005, 199).

5.4 Kakovost stanovanja oz. stanovanjski standard

Analiza kakovosti stanovanja oz. stanovanjskega standarda se nanaša na fizične značilnosti stanovanja kot so prostornost, opremljenost, sanitarno ustreznost ter druge značilnosti stanovanjskega prostora. Pri tem se uporablja več različnih kazalcev, ki označujejo pomanjkljivosti (npr. pomanjkanje prostora, vlaga v stanovanju, dotrajana okna itd.) ter jih združimo v sintetičen celovit kazalec prikrajšanosti (Mandič 2009a, 79–82). Stanovanjske razmere so pomemben del kakovosti življenja posameznikov, zato je bistveno poiskati minimalne zahteve, ki določajo primernost stanovanja. Poročila OZN, dana v Agendi Habitat (1996), določajo sedem zahtev: *»primernost za bivanje (površina, zaščita pred vremenskimi neugodnostmi.); pravna varnost uporabe stanovanja (uživanja oz. posesti); cenovna dosegljivost (stanovanjski strošek ne sme ogroziti zadovoljevanja drugih potreb); dostopnost storitev in infrastrukture; dosegljivost (stanovanje mora biti dosegljivo ljudem, ki so do njega upravičeni); lokacija (dostop do zaposlitvenih in drugih možnosti); kulturna primernost«* (Filipović 2005, 189).

Nekateri avtorji pomen primerne stanovanja vidijo tudi v posameznikovem samospoštovanju in ugledu. Na drugi strani pa, kot pravi Filipović (2005) bi neprimernost stanovanja lahko opredelili kot širšo obliko brezdomstva, kamor lahko štejemo tudi tiste v nevarnosti brezdomstva. To so tisti, ki živijo v neprimernih stanovanjih za bivanje ali prenaseljenih stanovanjih. Po nekaterih definicijah sodijo v to kategorijo tudi ljudje, katerih

stanovanjski status ni varen, to so npr. najemniki brez najemne pogodbe, pred izvršbo ipd. (Filipović 2005, 189).

Opozarjamo še na dejstvo, da subjektivno mnenje ne sovпада nujno z objektivni kazalci kakovosti življenja, saj so lahko ljudje zadovoljni v razmerah, ki načeloma veljajo za neprimerne, spet drugi pa nezadovoljni v primernih razmerah.

Mandič (2009a, 82) iz podatkov EQLS 2003 ugotavlja, da respondenti stari od 25–29 let najbolj občutijo pomanjkanje prostora, tisti od 15 do 18 let, pa najmanj. Zato velja, da je mlajše prebivalstvo na boljšem kot starejše, vendar pa to v Evropi ne velja kot splošna zakonitost. Slovenski mladostniki so tako med najmanj prikrajšanimi po kazalcu pomanjkanja prostora in na tretjem mestu po kazalcu bivanja v vlažnem prostoru. Po podatkih iste raziskave (2009a, 83–85) Mandič v Sloveniji ugotavlja trend, da med mladimi s starostjo narašča odstotek tistih, ki bivajo v neprimernih razmerah. Z naraščanjem starosti od mlajše k starejši skupini mladim stanovanjski standard upada. Razloge za to išče v povezavi z zapuščanjem stanovanja staršev in relativno ugodnimi stanovanjskimi razmerami, ki jih imajo v tem stanovanju, ter v začetku samostojne stanovanjske kariere, ki se navadno začne z manj ugodnimi razmerami.

Mandič iz podatkov Stanovanjske ankete 2005 ugotovi, da je skupina mladih med 15. in 18. letom najmanj izpostavljena stanovanjskim pomanjkljivostim, kljub temu, da jih skoraj polovica prebiva v stanovanju, kjer ne dosegajo standarda »soba na osebo«, kar pomeni, da mladi ne zaznavajo problema prenaseljenosti (Mandič 2009a, 84).

Tabela 5.14: Najpogostejše težave mladih v lastnem gospodinjstvu

Ali vas katera od naštetih težav večkrat spravlja v slabo voljo? Katera najbolj?	19–24 let in ne živi s starši ali sorodniki	25–29 let in ne živi s starši ali sorodniki	30–35 let in ne živi s starši ali sorodniki
N	28	88	235
Nobena	53,6 %	47,7 %	67,2 %
Premalo prostora	0 %	10,2 %	4,3 %
Vlaga	7,1 %	1,1 %	1,7 %
Premalo dnevne svetlobe	3,6 %	0 %	1,3 %
Pomanjkljive ali dotrajane napeljave	0 %	1,1 %	0,4 %
Previsoka najemnina ali obroki stanovanjskega posojila	3,6 %	4,5 %	2,6 %
Previsoki tekoči obratovalni stroški	3,6 %	2,3 %	4,7 %
Hrup sosedov	3,6 %	4,5 %	3,4 %
Preglasni otroci ali mladina pred hišo	3,6 %	2,3 %	1,3 %
Moteče domače živali	0 %	2,3 %	3,4 %
Slabi odnosi s sosedi	0 %	3,4 %	0,9 %
Težave s parkiranjem	17,9 %	14,8 %	6 %
Gospodinjstvo nima dovolj zasebnosti	3,6 %	3,4 %	2,1 %

Vir: FDV-CDB (2005).

V tej nalogi pa na podlagi Stanovanjske ankete 2005 iščemo najbolj pereče težavah mladih, ki živijo v lastnem gospodinjstvu (tabela 5.14). Kljub temu, da rezultat za skupino od 19 do 24 let, ni zanesljiv, ker je odgovarjalo premalo respondentov, sta glavna vzroka za nezadovoljstvo mladih povezana s težavi s parkiranjem in vlago. Respondenti v skupini od 25 do 29 let kot najbolj moteče občutijo pomanjkanje parkirnega prostora, takoj za tem pa premalo prostora v stanovanju samem. Tudi tisti med 30. in 35. letom kot najpogostejšo težavo, ki jih spravlja v slabo voljo, navajajo težave s parkiranjem, na drugem mestu pa so previsoki tekoči obratovalni stroški. O rešitvi najpogostejše oz. najbolj pereče težave se

večina kandidatov, v vseh kategorijah, obrne po nasvete in pogovor k družini. Spremenljivki težave s stanovanje in starost sicer nista statistično značilno povezani, sam test pa ni zanesljiv.

Na vprašanje “Ali nameravate v naslednjih 5 letih izvesti večjo izboljšavo tega stanovanja” so si mladi, v vseh starostnih skupinah, enotni. Največ (okoli 50 %) jih je odgovorilo, da večja izboljšava tega stanovanja ni verjetna. Večina mladih v roku petih let torej ne načrtuje večjih izboljšav stanovanja.

Glede selitve iz trenutnega stanovanja so mladi v največji meri odgovarjali, da le ta ni verjetna. Najbolj prepričljivi v tem odgovoru so bili tisti v skupini od 30–35 let. Kar 62 % znotraj te starostne skupine je odgovorilo, da njihova osebna selitev ni verjetna. Odgovori niso presenetljivi, saj je v tej skupini največ tisti, ki so lastniki stanovanja, v katerem živijo.

Na splošno pa Statistični urad RS za vsa gospodinjstva ugotavlja, da je stanje stanovanj v letu 2010 slabše kot je bilo leta 2005. V letu 2005 je v slabem stanovanju živelo 20 % gospodinjstev, v letu 2010 pa je bilo takšnih stanovanj 33 %, pri čemer so glavne težave predstavljale puščajoča streha, vlažne stene, temelji ali tla in krhki okenski okvirji ali tla. Ugotavlja tudi, da so več takšnih težav imela gospodinjstva v najemniških stanovanjih (42 %), manj pa v lastniških stanovanjih (33 % gospodinjstev). Sklenemo lahko, da lastniki stanovanja vlagajo več denarja v urejanje stanovanje kot najemniki, saj je stanovanje za slednje lahko le začasna oblika bivanja in ne vseživljenjski projekt investiranja.

Zanimiva je ugotovitev, da se je stopnja prenaseljenosti z 42 % v letu 2005 znižala na 35 % v letu 2010 (Statistični urad RS). Morda bi to dejstvo lahko pripisali povečanju gradnje stanovanj, katerih pozitivni učinki so vidni šele na daljši rok (Filipović 2007a, 49).

6 Sklep

Obravnavana tema je kompleksna, saj zajema širok spekter različnih dejavnikov, ki vplivajo na razmere na stanovanjskem področju. Je vseobsegajoča, saj vključuje tako mikro kot makro raven. Vključuje tisto, kar se dogaja na ravni posameznika kot tudi širšo družbeno strukturo, ki pa ima v svojem bistvu vpliv na delovanje posameznika. Glede na že znane ugotovitve raziskav drugih, lahko trdimo, da se je v času tranzicije proces individualizacije pojavila tudi pri reševanju stanovanjskega vprašanja. Reševanje problema je v rokah posameznika, ki se s svojo stisko obrača na najožji krog socialnega omrežja, družino oz. sorodstvo.

Družina je tista, ki mladim pomaga pri njihovi osamosvojitvi in pri dostopu do lastnega stanovanja, in to počne na različne načine. Kot so ugotovili že mnogi, ponovno opozorimo na to, da se sorodstvena pomoč pri najmlajši skupini mladih kaže v obliki podaljšanega bivanja mladih pri starših ali sorodnikih. Kasneje pa z višanjem starosti respondentov v ospredje stopajo tudi druge oblike, kot so finančna pomoč, dajanje stanovanja v dar mladim ali dedovanje, pa tudi preko uporabe stanovanj sorodnikov, za katera mladim ni potrebno plačevati najemnine. Vseh zgoraj naštetih oblik pomoči sorodstva se poslužujejo vse obravnavane starostne skupine mladih. Ponovno torej opozorimo na fenomen podaljšanega bivanja mladih v stanovanju staršev.

V empiričnem delu naloge ugotavljamo, da je med mladimi, starimi od 25 do 35 let, največ takih, ki so lastniki stanovanja, v katerem prebivajo, takoj za tem pa mladi, ki živijo v stanovanju sorodnikov in ne plačujejo najemnine. Ugotavljamo tudi, da je v tej starostni skupini najmanj tistih, ki živijo v najemniškem in podnajemniškem stanovanju, pri čemer so to najpogosteje profitna najemniška stanovanja. Najmanj pa je takšnih, ki živijo v najemniškem oz. podnajemniškem stanovanju. Rezultati raziskave kažejo, da je največ mladih postalo lastnikov stanovanja prav z nakupom ali z dedovanjem oz. so prejeli stanovanje v dar. V starostni skupini od 30 do 35 let jih je kar 38,70 % mladih stanovanje podedovalo oz. so ga prejeli v dar.

Od tistih, ki so stanovanje kupili, (do)gradili ali prenavljali, jih je skoraj polovica takšnih, ki so pri tem prejeli finančno pomoč sorodnikov. Ugotavljamo, da delež tistih, ki so do lastnega stanovanja prišli s finančno pomočjo sorodstva, upada. Rezultati torej kažejo na to, da so mladi do 35 leta starosti še zmeraj odvisni od starševske oz. sorodniške pomoči na tako

temeljnem področju kot je stanovanjska oskrba. Hkrati pa rezultati eksplicitno kažejo na nezadostno vlogo države pri urejanju tega problema mladih.

Podrobnejša analiza tistih, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, in tistih, ki živijo s starši in/ali sorodniki, znotraj starostne skupine od 30 do 35 let, je pokazala, da ne prihaja do statistično značilnih razlik po izobrazbi, delovni aktivnosti in zadovoljstvu glede trenutnega stanovanja. Vendar pa rezultati kljub temu kažejo na določene razlike med obravnavanima skupinama. Znotraj skupine, ki živi v lastnem stanovanju, je več takšnih, ki so delovno aktivni, medtem ko so znotraj skupine tistih, ki živijo s starši in/ali sorodniki, te razlike manjše, vendar ne tako zelo, kot smo pričakovali. Skupini se bistveno ne razlikujeta glede dokončane stopnje izobrazbe. V obeh je največ takšnih z dokončano 2–3 letno strokovno šolo in 4 letno srednjo šolo. Ponovno opozarjamo na to, da spremenljivki nista statistično značilno povezani, pa tudi test hi-kvadrat ni zanesljiv. Podobno je z zadovoljstvom s trenutnim stanovanjem, v katerem živijo mladi. Razlik med skupinama z različnim stanovanjskim statusom ni. Respondenti v obeh skupinah v večji meri odgovarjajo, da so s trenutnim stanovanjem zadovoljni.

Obravnavani skupini se razlikujeta le po tem, ali respondenti živijo s svojimi otroki ali partnerji ter glede na tip stanovanja, v katerem živijo. V skupini, ki živi v lastnem gospodinjstvu, je kar 86,4 % odgovorilo, da živijo skupaj s svojimi otroki. V skupini, ki živi s starši in/ali sorodniki, pa je takšnih le 46,3 %. To pomeni, da našo predpostavko, da je v skupini, ki živi v lastnem stanovanju, več takšnih, ki živi z otroki, potrdimo. Podobno ugotavljamo tudi, da se skupini razlikujeta glede na to, ali respondenti živijo s partnerjem/partnerico. V skupini, ki živi v lastnem gospodinjstvu, je več takšnih, ki živijo s partnerjem/partnerico, zato ponovno našo predpostavko potrdimo. Glede na tip stanovanja, v katerem živijo mladi, lahko našo predpostavko, da je znotraj skupine, ki živi s starši in/ali sorodniki, več takšnih, ki živijo v družinski hiši, potrdimo. Vendar pa, v tem primeru test hi-kvadrat ni zanesljiv, kar pomeni, da ne vemo, kako bi se razporedile frekvence v celicah kontingenčne tabele, če bi imeli večji vzorec.

Pri ugotavljanju, kateri dejavniki vplivajo na stanovanjski status mladih, so rezultati pokazali podobno kot v že narejenih raziskavah. Na to, ali mladi, v starostni skupini od 30 do 35 let, živijo s starši/sorodniki ali v lastnem stanovanju, vplivajo številni dejavniki, tako individualni kot strukturni. V tej nalogi glede na analizirane podatke ugotavljamo, da prihaja do statistično značilne povezanosti med spremenljivkama spol in stanovanjskem status. Zato

lahko trdimo, kot so ugotovili že mnogi pred nami, da spol vpliva na stanovanjski status mladih. Po podatkih te raziskave pa ne moremo trditi, da delovna aktivnost ali stopnja izobrazbe statistično značilno vplivata na stanovanjski status mladih. Pri tem naj omenimo, da test hi-kvadrat za iskanje statističnih povezav med spremenljivkama stanovanjski status in stopnja izobrazbe, ni zanesljiv. Kljub temu pa rezultati pokažejo, da je znotraj višje izobrazbenega razreda več takšnih, ki živijo v lastnem stanovanju.

Nadalje ugotavljamo, da mladi od 25 do 35 let, ki živijo v lastnem gospodinjstvu, v večini nimajo veliko težav, povezanih s stanovanjem, če pa se že morajo opredeliti do tega vprašanja, pa pravijo, da so te težave pomanjkanje parkirnega prostora, premalo prostora v stanovanju in previsoki obratovalni stroški.

Če strnemo, analiza pomena sorodstva pri dostopu do stanovanja ponovno opozori na vitalno vlogo sorodnikov pri dostopu do stanovanja mlajših generacij in s tem na pomembno vlogo sorodnikov pri dosegu blaginje mladih. Ugotavljanje razlik med mladimi, starimi od 30 do 35 let, z različnimi stanovanjskim statusom, ni pokazalo statistično pomembnih razlik med tistimi, ki živijo v lastnem stanovanju, in tistimi, ki živijo v stanovanju staršev in/ali sorodnikov. Razlike so le v tem, da več respondentov v lastnem stanovanju živi z otroki ali partnerji, in v tem, da več tistih, ki živi s starši in/ali sorodniki, živi v družinski hiši.

7 Literatura

Beck, Ulrich. 1992. *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage publications.

Boškić, Ružica in Maša Filipović Hrast. 2002. Ranljivost na stanovanjskem področju - kako jo zaznavajo organizacije in oblikovalci politik v Sloveniji. V *Stanovanjske študije*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič, 71–91. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Cirman, Andreja. 2006. Kako dosegljiva so stanovanja za Slovenska gospodinjstva. V *Stanovanje v Sloveniji 2005*, ur. Srna Mandič in Andreja Cirman, 55–70. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2007. Dosegljivost stanovanj v Sloveniji se slabša: kako ukrepamo? *Poslovanje z nepremičninami*, ur. Anton Kožar, 3–19. Ljubljana: Inštitut za nepremičnine

Cirman, Andreja, Mitja Čok in Peter Groznik, ur. 2009. *Financiranje lastniških stanovanj v Sloveniji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Dremelj, Polona. 2003. Sorodstvene vezi kot vir socialne opore posameznikov. *Družboslovne razprave* (43): 149–170.

--- in Mateja Nagode. 2005. Omrežja socialne opore mladih. V *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji*, ur. Andreja Črnak-Meglič, 281–297. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.

Esping Andersen, Gosta. 1999. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.

EQLS. 2004. *European quality of life survey*. Dublin: European foundation for the improvement of living and working conditions.

FDV-CDB. 2005. *Stanovanjska anketa 2005*. Datoteka podatkov. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: <http://adp.fdv.uni-lj.si/opisi/stan05> (10. marec 2012).

Filipović Hrast, Maša. 2005. Stanovanjske razmere in stanovanjski standard družin z otroki in mladino. V *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji*, ur. Andreja Črnak Meglič, 189–204. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport – Urad RS za mladino in Aristej.

--- 2007a. *Družbena kohezija in soveska v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2007b. Ranljivost na stanovanjskem področju: Slovenija v evropski perspektivi. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija*, ur. Richard Sendi, 35–53. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.

--- in Valentina Hlebec. 2009. Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji in tranzicijske spremembe. V *Brez spopada: kultur, spolov, generacij*, ur. Veronika Tašner, 195–214. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Finch, Janet in Jeniffer Mason. 1993. *Negotiating family responsibilities*. London, New York: Tavistock/Routledge.

Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self-Identity, Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Hlebec, Valentina. 2003. Socialna omrežja starostnikov v Sloveniji. *Družboslovne razprave* 19 (43): 171–182.

--- in Tina Kogovšek. 2003. Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave* 19 (43): 103–127.

Hlebec, Valentina, Maša Filipovič Hrast in Sonja Kump, ur. 2012. *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.

Koprivnik, Samo, Tina Kogovšek in Meta Gnidovec. 2006. *Analize podatkov z SPSS-om 12.0*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Leskošek, Vesna. 1999. Stanovanje kot pomemben prispevek k samostojnosti mladih. V *Pravica do stanovanja: brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*, ur. Srna Mandič, 71–105. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mandič, Srna. 1996. *Stanovanje in država*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1997. Stanovanjska kariera, socialna izključenost in brezdomstvo. *Družboslovne razprave* 13 (24/25): 133–151.

--- 1999. Odgovornost države in novi programi. V *Pravica do stanovanja. Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin*, ur. Mandič Srna, 147–175. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

--- 2005. Kakovost življenja: med novimi blaginjskimi koncepti in družbenimi izzivi. *Družboslovne razprave* 21 (48): 111–131.

--- 2007a. Stanovanjski trg in vpliv na demografski razvoj v Sloveniji. V *18. tradicionalni posvet: Poslovanje z nepremičninami*, ur. Anton Kožar, 301–310. Ljubljana: Inštitut za nepremičnine.

--- 2007b. Učinki tranzicijskih politik na stanovanjsko oskrbo v socialnem/neprofitnem sektorju. V *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe, realizacija*, ur. Richard Sendi, 17–34. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.

--- 2007c. Odhod v prvo samostojno stanovanje: primerjalna analiza med državami EU. *Družboslovne razprave* (23): 7–24.

--- 2008. Home-leaving and its structural determinants in Western and Eastern Europe: an exploratory study. *Housing studies* (23/4): 615–636.

--- 2009a. Stanovanjske razmere mladih. V *Med otroštvom in odraslostjo: analiza položaja mladih v Sloveniji*, ur. Tatjana Rakar in Urban Boljka, 77–95. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

--- 2009b. Medgeneracijsko zavezništvo, izmenjava virov blaginje in sodobne dileme. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 139–151. Maribor: Aristej.

--- 2009c. Zaposlitev, stanovanje in razvojne dileme sodobne družbe. *Teorija in praksa* 46 (4): 408–423.

--- 2010. Stanovanje, sorodstvena omrežja in zagotavljanje blaginje na podeželju. V *Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca*, ur. Alma Zavodnik Lamovšek in Alenka Fikfak, 95–101. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo.

--- 2010a. Co-residence of adult children and aging parents: an option for care in old age? *Teorija in praksa* 47 (6): 1195–1209.

Mandič, Srna in Meta Gnidovec. 1999. Stanovanjska kariera in prehod iz stanovanja staršev v prvo samostojno stanovanje. V *Kakovost življenja: stanja in spremembe*, ur. Srna Mandič, 43–74. Ljubljana: FDV.

Mandič, Srna in Andreja Cirman. 2006. *Stanovanje v Sloveniji 2005*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mandič, Srna in Maša Filipović. 2005. Stanovanjski primanjkljaj v Sloveniji: problem, ki ga ni? *Teorija in praksa* 42 (4–6): 704–719.

Rener, Tanja. 1996. Konceptualizacija razmerja mladina-družina. V *Predah za študentsko mladino*, ur. Tanja Rener in Mirjana Ule, 119–151. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Rener, Tanja in Mirjana Ule. 2000. Growing-up Slovenia in the nineties. V *Mechanisms of social differentiation in Slovenia: special issue*, ur. Anton Kramberger, 261–275. Ljubljana: FDV. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr32-33ulerener.PDF> (12. maj 2012).

Seider, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: ZRC.

Sendi, Richard. 2007. *Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe, realizacija*. Ljubljana: Urbanistični inštitut RS.

Stanovanjski sklad Republike Slovenije, javni sklad. Dostopno prek: <http://www.stanovanjskisklad-rs.si/si/> (11. maj 2012).

Statistični urad Republike Slovenije. *Kakovost življenja*. 15. marec 2012. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/Kakovost.pdf> (11. maj 2012).

Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti do postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

UN Economic commission for Europe. 1997–1999. *Fertility and family surveys in countries of ECE Region*, standard country reports, No 10b–10j. New York, Geneva: United Nations.

Ule, Mirjana. 1996. Življenjski svet študentske mladine. V *Predah za študentsko mladino*, ur. Mirjana Ule in Vlado Miheljak, 15–40. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

--- 2001. *Socialni položaj mladih družin v Sloveniji. Raziskovalna naloga: poročilo prve faze raziskave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Vlado Miheljak. 1995. *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS.

--- in Metka Kuhar. 2002. Sodobna mladina: izzivi sprememb. V *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Miheljak, 39–78. Maribor: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in Aristej.

Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o dedovanju (ZD). Ur. l. SRS 15/1976. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO317.html in na <http://www.dedno-pravo.si/index.php> (11. maj 2012).

8 Priloge

Priloga A: Ali so respondenti znotraj različnih starostnih skupin pri nakupu, (do)gradnji, prenovi uporabili lastna sredstva?

Uporaba lastnih sredstev za pridobitev stanovanja	25–29 let, v lastnem gospodinjstvu	30–35 let, v lastnem gospodinjstvu
N	29	103
Da	86,2 %	90,3 %
Ne	13,8 %	9,7 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Priloga B: Ali so respondenti znotraj različnih starostnih skupin pri nakupu, (do)gradnji, prenovi uporabili posojilo?

Posojilo	25–29 let, v lastnem gospodinjstvu	30–35 let, v lastnem gospodinjstvu
N	29	102
Da	72,4 %	57,8 %
Ne	27,6 %	42,2 %

Vir: FDV-CDB (2005).

Priloga C: Primerjava mladih v lastnem gospodinjstvu glede na to, če živijo s partnerjem/partnerko

Živi s partnerjem/partnerko	25–29 let, ne živi s starši in ne s sorodniki	30–35 let, ne živi s starši ali sorodniki
N	89	235
Da	86,5 %	94 %
Ne	13,5 %	6 %

Vir: FDV-CDB (2005).